

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Soňa Zvelebilová

Bakalářská práce

Adaptace studentů Erasmu na kulturní prostředí města Nice

2012/2013

Vedoucí práce: Mgr. Dana Bittnerová, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci „Adaptace studentů Erasmu na kulturní prostředí města Nice“ vypracoval samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury. Souhlasím také s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely

.....

Soňa Zvelebilová

Zde bych chtěla poděkovat Phd. Daně Bittnerové za cenné rady a připomínky a trpělivost při vedení práce. Dále bych také ráda poděkovala Mgr. JeanJean za cenné připomínky k vedení výzkumu. V neposlední řadě patří mé díky Karlu Ryškovi a Ivetě Škrabákové, kteří obětovali svůj cenný čas a pomohli mi se stylistickými s lingvistickými úpravami textu.

Obsah:

<u>Úvod</u>	8
<u>Teoretická část</u>	
1. Teoretický přístup - interkulturní psychologie	11
2. Vymezení základních pojmů	12
3. Adaptace	14
3.1. Adaptační strategie dle W. Berryho.....	14
3.1.1. Adaptační strategie migrantů.....	15
3.1.2. Reakce hostitelské společnosti.....	16
3.2. Teorie interkulturní adaptace dle Y.Y.Kimové.....	17
3.2.1. Vymezení základních předpokladů a hranic.....	17
3.2.2. Proces adaptace.....	18
3.2.3. Fáze akulturačního procesu.....	19
3.2.4. Struktura adaptace – ovlivňující faktory.....	22
3.2.4.a) Predispozice.....	22
3.2.4.b) Prostředí.....	23
3.2.4.c) Komunikační kompetence.....	24
3.3. Teorie adaptace vysokoškolských studentů – Y. Zhou.....	26
3.3.1. Teoretické zasazení ABC modelu -“stress coping theory“.....	27
3.3.2. Akulturace a studentská migrace.....	27
3.4. Kontext výzkumu.....	28
3.4.1. Projekt Erasmus.....	28
3.4.2. Nice - multikulturní město s univerzitou.....	29
3.4.3. Podpůrné studentské organizace.....	31
3.4.3. a) ESN (Erasmus Student’s Network).....	31
3.4.3. b) SUAPS (Service Universitaire des Activités Physiques et Sportives).....	32
3.4.3. c) CROUS (Centre regional des ouvres universitaires et scolaires).....	32

Empirická část

1. Představení minulých výzkumných prací	33
2. Vymezení hranic výzkumu	34
3. Metodologie	35
3.1. Představení výzkumu a jeho cíle.....	35
3.2. Hodnocení kvality výzkumu.....	36
3.3. Vzorek	36
3.4. Techniky sběru dat.....	37
3.4.1. Zúčastněné pozorování.....	40
3.4.2. Polostrukturovaný rozhovor.....	41
3.5. Etika výzkumu.....	43
4. Analýza dat	44
4.1. Analytická kostra příběhu.....	44
4.2. Charakter respondentů.....	45
4.3. Kulturní změna.....	46
4.4. Adaptační strategie – způsob zapojení se do společnosti.....	53
Závěr	56
Bibliografie	58
Přílohy	

Projekt bakalářské práce

Soňa Zvelebilová

Fakulta humanitních studií

Studium humanitní vzdělanosti

Předpokládaný název práce: Adaptace studentů Erasmu na kulturní prostředí města Nice
(psychologická a sociokulturní perspektiva)

Námět práce:

Ústředním tématem mé bakalářské práce je pozorování adaptačních strategií studentů Erasmu na cizí kulturu. Analyzuje proměny jejich chování, a to především během prvních 6 měsíců pobytu v zahraničí, kdy je vývoj nejnápadnější. Cílem práce je zjistit, jakým způsobem studenti reagují na přímou konfrontaci s odlišnou kulturou, jak pobyt v cizím prostředí vnímají, s jakými problémy se potýkají a jak se novému prostředí přizpůsobují. Ačkoli se v práci orientuji spíše na psychologickou perspektivu adaptace, zběžně se také dotknu tématu perspektivy sociologické.

Klíčovým zdrojem informací jsou vedle odborné literatury údaje získané vlastní výzkumnou prací. Na základě odborné literatury jsou představeny hlavní teoretické přístupy a je vymezena základní terminologie. Na základě výzkumu jsou pak teoretické přístupy aplikovány na konkrétní projekt. Jeho cílem je prohloubit znalosti týkající se adaptace, a to jak z pohledu výzkumníka, tak i z pohledu samotných studentů. Práce se tedy snaží zachytit hlavní proměny v prožívání zahraničního pobytu a sledovat, jak a proč k nim dochází. Nenahlíží tedy pouze na výsledek změny, ale především na její konstantní průběh.

Díky pravidelnému kontaktu a velmi přátelskému vztahu mezi výzkumníkem, mnou, a respondentů bylo možné získat velmi rozsáhlá data, které obsahují nejen poznatky z pozorování, ale také osobní výpovědi samotných aktérů, kteří se se mnou podělili o své zážitky z pobytu v cizině a velmi tak přispěli na kvalitě mé práce.

Předpokládané metody zpracování:

Klíčovým zdrojem informací jsou data získaná vlastní výzkumnou prací, sesbíraná na základě několika výzkumných metod. Jako hlavní zdroj informací mi posloužila analýza sedmi hloubkových rozhovorů provedených v terénu. Data sebraná z rozhovorů byla doplněna o data ze zúčastněné pozorování, které taktéž tvořilo součást výzkumu, uskutečněné v rámci ročního pobytu na studijním programu Erasmus. Toto pozorování je doplněno rozhovory s jednotlivými účastníky programu. V neposlední řadě jsou také zkoumána internetová fóra, především Facebook, kde se studenti ke svému pobytu vyjadřují a sdílejí informace s dalšími participanty. Analýza shromážděných dat povede k ověření stávajících teoretických konceptů týkajících se procesu adaptace a adaptačních strategií při mezikulturní interakci.

Předpokládaná struktura práce

1. Úvod – představení tématu práce, seznámení se strukturou práce
2. Teorie – J.W. Berry, Y.Y. Kim, Y. Zhou
3. Charakteristika: studijní pobyt Erasmus, studenti Erasmusu, charakter prostředí - charakteristické rysy, faktory usnadňující adaptaci
4. Představení mého výzkumu, výzkumných cílů, zvolených metod sběru dat
5. Zjištění týkající se procesu adaptace v rámci pobytu Erasmus – první 6 měsíců pobytu
6. Závěr – konfrontace vlastního šetření s teoretickými koncepty

Úvod:

„Proto, aby byl člověk v dnešní době úspěšný, musí být tzv. interkulturně senzitivní.“ (M. Morgensterová, L. Šulová, *Interkulturní psychologie*, Karolinum, 2009, str. 9) Není to však pouze interkulturní senzitivita, která je v dnešním světě vysoce vážená. V dnešním světě, který v důsledku globalizace nabývá multikulturního rázu se od jedinců stále více očekává, že během svého studia nezískají jen teoretické vědomosti. Čím dál tím více jsou motivováni k posilování svých interkulturních kompetencí.

Studijní program erasmus Erasmus, který je součástí strategie Evropské unie týkající se celoživotního učení, pak studentům nabízí jedinečnou příležitost právě tyto interkulturní vlastnosti úspěšně rozvinout a stát se tak osobou do jisté míry světovou. Cílem tohoto programu je poskytnout mladým studentům příležitost strávit v rámci jejich terciálního vzdělávání nějaký čas na zahraniční instituci¹.

Každý nově příchozí, ať už se jedná o imigranta, turistu či studenta, se při vstupu do hostitelské společnosti začne adaptovat novému prostředí. Tento tzv. adaptační proces se zaobírá především tím, jak se jedinec potýká s novou kulturou, jak řeší každodenní problémy, jak překonává těžkosti a jak zvládá neočekávané situace. Musí se naučit respektovat kulturní a společenská pravidla, přizpůsobit svůj způsob života místní kultuře a zaujmout správné postoje k místním lidem. Tento proces je podmíněn mnoha faktory. K těm nejvýraznějším patří například úroveň znalosti místního jazyka, délka a charakter pobytu, znalost hostitelské kultury či povahové rysy nově příchozího (Y. Y. Kimová, 2001).

S ohledem na zaměření této práce se budu zabývat adaptačním procesem studentů Erasmu. Domnívám se, že díky programu jsou studenti postaveni do velmi specifické situace. Přichází do nového prostředí, většinou zcela odkázáni sami na sebe, s cílem zdokonalit své jazykové schopnosti, poznat život v nové kultuře a obohatit své dosavadní studijní znalosti. Studenti v dané zemi pouze krátkodobě, od 3 do 10 měsíců. Právě dočasnost pobytu v novém kulturním prostředí je tím rozhodujícím faktorem, který je odděluje od imigrantů či regulérních zahraničních studentů. Tedy od těch, kteří se v dané kultuře hodlají usadit na stálo a vytvořit z ní svůj nový domov.

---

¹ Dostupné online z: <http://eacea.ec.europa.eu/llp/erasmus/erasmus_en.php>

Konečnost pobytu je dále doplněna o řadu dalších podpůrných faktorů. Jedná se tak zvaně o asistovanou migraci. Což v praxi znamená značnou finanční a sociální podporu, která studentovi usnadňuje proces adaptace. Mezi další facilitátory akulturace patří také společenské organizace, které mu pomáhají s prvotní orientací a integrací do společností. V neposlední řadě hraje velkou roli také skutečnost, že migrace probíhá v rámci jedné instituce, jejíž principy jsou mezi studenty sdílené.

I přesto se však studenti potýkají s řadou překážek. Tou největší je potřeba co nejrychleji úspěšně přejít z jedné kultury do druhé, a přitom se stále soustředit na své studium (Studenti Erasmu nemají v rámci studia velké úlevy, musí absolvovat předměty stejně jako ostatní. Jedinou výhodou je možnost volby kurzů a jistá míra pochopení jazykových obtíží ze strany vyučujícího). Jak však uvádí Y.Y. Kimová, i přesto, že je adaptační proces jistě stresující a dezorientující, je něčím, co nás zároveň obohacuje. Je něčím víc, než pouhým pokusem o přežití. Je tím, co z nás vytvoří osoby multikulturní, otevřené vůči ostatním národům. Staneme se mnohem přizpůsobivějšími a tolerantnějšími vůči ostatním. V neposlední řadě pak také lépe poznáme sami sebe, své limity a své touhy (Y.Y.Kim, 2001, str. 9).

Adaptaci můžeme rozdělit na psychologickou (vnitřní), která odráží především interní pocity zúčastněného, jeho sebeidentifikaci či úspěchy či neúspěchy v novém prostředí; a na adaptaci sociokulturní, která je charakterizována jeho kontakty s ostatními členy společnosti, a tím, jakým způsobem se ve společnosti projevuje a jak řeší každodenní problémy² (M. Morgensternová aj., 2009). Oba druhy se navzájem empiricky prolínají, dle Berryho však existují minimálně dva pádné důvody, proč mezi nimi zachovat odstup. Jako první důvod uvádí existenci viditelných rozdílů mezi oběma druhy adaptace. Druhým důvodem je pro něj fakt, že zatímco psychologická adaptace může být zkoumána v rámci studií vlivu stresových a psychopatologických situací na osobu jedince, sociokulturní adaptace se odvíjí od sociálních schopností dané osoby (W. Berry, 1997, str. 14).

Ve své práci budu brát toto rozdělení na vědomí, blíže se však budu zabývat spíše adaptací psychologickou. Hlavním důvodem je limitovaný počet stran, ale také snaha o maximální využití mé pozice zde pro získání co nejkvalitnějších dat. Díky tomu, že se sama účastním programu Erasmus, mám tu možnost blíže nahlédnout do subkultury studentů z pozice insidera, tedy jako „jedné z nich“, a pochopit tak mnohé, co by vnějšímu pozorovateli zůstalo skryto. Mým cílem tedy bude zachytit, jak studenti vnímají změnu prostředí, s jakými problémy se potýkají a jakým způsobem je řeší. V neposlední řadě se také zaměřím na jejich vlastní percepci sama sebe a případné změny či rozvoje osobnosti, kterou pobyt způsobil. Záměrně se

² Koncept akulturačního procesu dle S. Bochnera a C. Warda aj., viz příloha č.1

přítom budu zabývat prvními pár měsíci pobytu, jelikož se domnívám, že právě v tomto úseku je změna největší.

Jako rámec mi poslouží teoretické koncepty, které se adaptací podrobněji zabývají. Jako základ mi posloužily teorie J.W. Berryho zabývajícího se akulturačním stresem a Y.Y. Kimové, která studuje mezikulturní adaptaci v závislosti na komunikaci. Oba koncepty se však orientují spíše na adaptaci jedinců, kteří mají v plánu v prostředí setrvat delší dobu, ne-li celý život. Proto je doplňuji o další výzkumné teorie, z nichž nejvýznamnější je práce Y. Zhoua, jenž se zabývá problematikou prožívání kulturního šoku pohledem studentů vysokých škol.

Práci tedy můžeme tematicky rozdělit na tři větší celky. Tím prvním je představení základních pojmů související s danou problematikou. V této části definuji pojmy jako akulturace, neokulturace, dekulturace, vysvětlím, jak vnímám kulturní učení a co všechno pod něj řadím. V části druhé představím hlavní teoretické přístupy zabývající se zkoumanou problematikou. Poslední úsek je poté věnován mé vlastní výzkumné práci, jejímu průběhu a zjištěným poznatkům.

Teoretická část

Adaptaci můžeme charakterizovat jako: „*Proces a výsledek procesu změn chování, ve struktuře společenské skupiny, v sociální organizaci nebo kultuře, přispívající k přežití, fungování nebo udržování rovnováhy se sociálním a přírodním prostředím* (Proces adaptace, adaptace a integrace, ppt³). Není jevem nijak ojedinělým, ba naopak, setkáváme se s ní na každém kroku. Adaptuje se dítě, které poprvé vstoupilo do školního prostředí, adolescent, který změnil svou práci, nebo matka, jíž se právě narodil potomek. Adaptaci můžeme tedy chápat jako reakci vyvolanou určitou změnou v prostředí (S. Kassin, 2007).

Ve své práci se tímto pojmem budu zabývat z perspektivy mezikulturní psychologie. Tato věda se zakládá na zkušenosti, zkoumá cizí kultury a jejich případnou konfrontaci. Ačkoli stále připouští možný vliv etnocentrismu, snaží se vést badatele k omezení tohoto přístupu. „*Mezikulturní psychologie se snaží nalést odpovědi na to, jací skutečně jsme a co je pro naši kulturu charakteristické.*“ (M. Morgensterová, L. Šulová, *Multikulturní psychologie*, Karolinum, 2009, str. 62).

1. Teoretický přístup – interkulturní psychologie

Studie interkulturních kompetencí, mezi něž spadá i mnou zkoumaná adaptace, tvoří součást tak zvané mezikulturní psychologie (mezikulturně srovnávací psychologie⁴) Tento obor je často vymezován jako nová psychologická disciplína, která je výsledkem spolupráce kulturní antropologie a sociální psychologie (M. Morgensternová aj., 2009).

---

³ Dostupné z: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCoQFjAA&url=https%3A%2F%2Fis.cuni.cz%2Fstudium%2Fpredmety%2Findex.php%3Fdo%3Ddownload%26did%3D39467%26kod%3DOBPS13103&ei=DVXJUbtWBeKc0wWvj4DwDg&usg=AFQjCNFK99FRPp2KvHMDvQAETeT4WFrdGA&sig2=SS0h6nvBH_FV9piwVlaRfA>

⁴ Z anglického originálu cross-cultural psychology. Překlad M. Morgensterová aj., 2009)

Své kořeny má v Americe, kde si počátkem 20. století badatelé v důsledku velkého přílivu imigrantů povšimli, že při kontaktu nově přichozích etnických skupin s místními obyvateli dochází k nemalým proměnám v chování obou skupin, v jejich sebe-percepci, ale v ve způsobu vnímání cizích kultur. Díky tomu lze v šedesátých letech minulého století pozorovat v psychologii mnohem intenzivnější zájem o kulturní hledisko. Psychologové se snaží zkoumat a pochopit rozdíly a podobnosti v psychickém chování mezi příslušníky různých kultur. V této době také vznikají první studie zabývající se adaptačními procesy imigranta⁵. Tyto tendence poté vrcholí v letech sedmdesátých, kdy jsou zakládány různé časopisy a odborné organizace, které se zabývají kulturně srovnávací tematikou. Právě tehdy se poprvé objevují zmínky o nové psychologické disciplíně nesoucí dnes název interkulturní psychologie. Dnes je tato disciplína velmi váženou a v praxi často využívanou (například při výcviku interkulturní komunikaci) (M. Morgensternová, 2009).

V rámci interkulturní psychologie se mimo jiné zkoumají i interkulturní kompetence, tedy jisté znalosti, dovednosti a schopnosti, které člověk při střetu novou kulturou nabývá či rozvíjí. Mezi takové patří například sebereflexe, empatie, kulturní citlivost, snížená míra úzkostlivosti, zvědavost a jiné. Autoři často dělí tyto kompetence do tří základních složek: kognitivní kompetence, afektivní kompetence a behaviorální kompetence (srovnej M. Morgensternová aj., 2009, Y.Y. Kimová 2001). Vzhledem k tématu této práce se budu blíže zabývat především kompetencí afektivní, tedy znalostmi, schopnostmi a dovednostmi, které nám pomáhají dobře zvládnout pobyt v nové kultuře⁶. Právě sem spadá umění adaptace, neboli přizpůsobení se novému prostředí bez větší psychické ujmy.

2. Vymezení základních pojmů

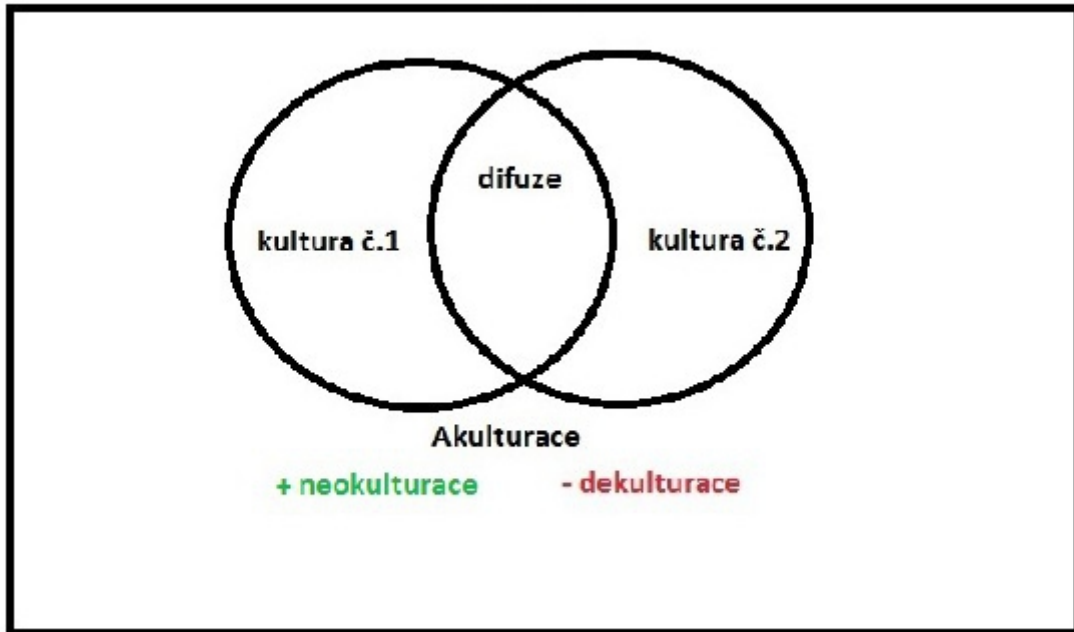
I přes to, že ve své práci podrobněji zabývám procesem adaptace, bylo by velmi neuvážené zanedbat pojmy, které se k ní úzce váží. Proto následujících pár slov věnuji charakteristice doprovodných pojmů, především *akulturaci*, *neokulturaci*, *dekulturaci* a *difuzi*. Pro lepší přehled ve vztazích mezi jednotlivými pojmy, přikládám obrázek č. 1, který tak tvoří grafický souhrn **následujících odstavců**.

---

⁵ Například K. Oberg a jeho fáze adaptačního procesu.

⁶ **Všechny tři druhy kompetencí jsou podrobněji rozebrány v kapitole zabývající se ovlivňujícími faktory průběhu adaptace str. 25**

ADAPTACE

Obr. č. 1

Jak je z obrázku patrné, pojem adaptace je sám o sobě velmi komplexní. Ačkoli v prvním vymezení došlo již výběrem perspektivy, jakou na něj budu nahlížet, není od věci se věnovat pár slov i doprovodným procesům.

Mnoho antropologů namísto termínu adaptace rádo používá pojem *akulturace*. Jako první byl tento termín představen antropologem J. W. Powellem již v roce 1880, kterým označoval výpůjčku z cizí kultury. Takto definovaný pojem byl však často zaměňován pojmem difuze (splnutí). Proto roku 1935 padl návrh o renovaci definice. Výsledkem tohoto počínu je definice pocházející od antropologů R. Redfielda, R. Lintona a M. J. Herskovitse, který akulturaci vymezují jako proces, jež: „zahrnuje jevy, které jsou výsledkem přímého a nepřerušného styku mezi skupinami jedinců z různých kultur, z čehož následně vyplývají změny v původních kulturních typech jedné nebo obou skupin.“ (M. J. Herskovits, *Akulturace: proces kulturního přenosu*, Cahier du CEFRES, 2012, N° 12, str. 28) Z této definice je poté patrný rozdíl mezi oběma pojmy.

Difuze, neboli rozptýlení zvyků mezi dvě kultury, je v tomto případě pojmem akulturaci nadřazeným.

W. Berry, stejně jako Y. Y. Kimová však oba pojmy, akulturace a adaptace, jasně rozlišují. Oba vnímají akulturaci jako výsledek kulturní změny. Zatímco W. Berry na ní však nahlíží jako na projev akulturačního stresu (někdy označováno výrazem: kulturní šok), Y. Y. Kimová ji vnímá jako způsob kulturního učení a osobního růstu (Y. Y. Kimová, 2001).

Během akulturace také dochází k doprovodným jevům, a to především k *neokulturaci*, neboli inovaci určitého zvyku, která jde ruku v ruce s tak zvanou *dekulturací*, neboli vymizení zvyku starého.

Posledním termínem, který bych ráda zmínila, je *internalizace zvyku*, který je taktéž výsledkem kulturního učení. Pokud je zvyk internalizován, znamená to : « *že jej daná kultura přijme za vlastní, stane se její součástí* » (L. Pospíšil, *Kultura*, , Český lid, 1993, str. 372).

Adaptace je pak chápána jako výraz těmto jevům nadřazený či „vše zahrnující“, a to především z důvodu, že v sobě obsahuje všechny zmíněné procesy.

3. Adaptace

Vysvětlení teorií + proč je používám/ krátkodobý pobyt - stěžejní

3.1. Adaptační strategie dle W. Berryho

J.W. Berry kanadský psycholog, který se v 80. letech věnuje problematice adaptaci migrantů jako výsledku tak zvaného akulturačního šoku. Rozlišuje jak postoje samotných migrantů a jejich postojů vůči hostitelské společnosti, tak i reakci této společnosti na jejich příchod. Berry poukazuje na to, že akulturace není pouze procesem jednosměrným, nýbrž že se týká jak příchozí, tak hostitelské kultury. Řečeno jinými slovy, chování a postoje nově příchozích ovlivňují chování a postoje hostitelů. A naopak. Ve své práci pak rozlišuje čtyři základní adaptační strategie migrantů a také čtyři postoje hostitelské kultury vůči nim (J.W. Berry, 2002).

3.1.1. Adaptační strategie migrantů

Ve své práci pak rozlišuje čtyři základní adaptační strategie migrantů, s jejichž hlavními kritérii je vůle uchovat si původní kulturu.

1) Asimilace

Je způsobem adaptace, při němž imigranti usilují o co největší splynutí s hostitelskou společností. Svou domácí kulturu považují méně důležitou, ba dokonce jim nedělá problém se jí vzdát úplně

2) Integrace

Je způsobem, kdy imigranti sice uznávají důležitost poznání a přijetí nové kultury, současně si však chtějí stále udržet kulturu původní.

3) Separace

Separaci vlastně nemůžeme zcela počítat za způsob adaptace. V jejím případě se jedinci necítí potřebu kontaktu s hostitelskou kulturou. Setrvávají v jisté izolaci od ní, drží se stále své vlastní kultury.

4) Marginalizace

Je strategií těch jedinců, kteří se vyčlení z obou kultur zároveň. Nepřijímají ani kulturu hostitelskou ani svoji původní. Takoví jedinci se často identifikují pouze se subkulturou v hostitelské společnosti.

I přes tuto klasifikaci však upozorňuje na specifičnost krajních strategií. Tvrdí, že úplná segregace či asimilace je utopie, prakticky k nim nikdy nedojde (J.W.Berry, 2002) To můžeme vidět i na příkladu kultury americké, často nesoucí označení „melting pot“. Mnoho antropologů uvádělo právě americkou kulturu jako ukázkový příklad asimilace jednotlivých subkultur. Až sociologové Glazer a Moynihan, 1963, poukázali na fakt, že k úplné spodobě nikdy nedošlo. Jednotlivé kultury koexistují jedna vedle druhé, a i přes tom že v průběhu let došlo k určitým asimilačním procesům, každá z nich si i nadále zachovala něco ze „sebe samé“. Dnešní sociologové pro přiblížení americké kultury preferují výrazy jako: „tossed salad“ [míchaný salád] či „mosaic“ [mozaika], což mnohem lépe vystihuje její skutečný charakter (R. Alba, *Beyond the Melting Pot 35 Years Later*, str. 243-279).

3.1.2. Reakce hostitelské společnosti

Výše uvedené adaptační strategie migrantů či menšin pak vytváří různé kulturní kontexty, které ovlivňují vztahy ze strany místních obyvatel. Berry hovoří o čtyřech reakcích hostitelské společnosti na příchod migranta.

1) Melting pot („vstřebání“)

Melting pot je kompatibilní se strategií asimilace, kdy se kultury „přetaví“ a vzniká nová kultura, pro kterou není důležité, která kulturní specifika byla zachována, nýbrž je věnována pozornost intenzivním interakcím mezi jednotlivci.

2) Multikulturalismus

V tomto případě hostitelská společnost oplývá jistými předpoklady, které umožňují úspěšnou integraci nové kultury. Takovými předpoklady jsou například: všeobecné přijetí hodnot kulturní diverzity, nízký stupeň diskriminace a předsudků, vzájemné pozitivní postoje mezi různými etnickými a kulturními skupinami a identifikace s širší společností ze strany všech individuí a skupin.

3) Segregace

V tomto případě jsou minoritní skupiny organizovány do izolovaných jednotek. Dominantní společnost i imigranti mají zájem na zachování svých kultur a komunikaci mezi nimi zajišťují nejrůznější zprostředkovatelé a prostředníci.

4) Marginalizace

V posledním případě dochází k úplnému sociálnímu vyloučení.

3.2. Teorie interkulturní adaptace dle Y.Y.Kimové

Y.Y. Kimová je americká antropoložka původem z jižní Koree. Její vědecké práce jsou orientovány na mezikulturní komunikaci, konkrétněji na problematiku adaptace a integrace migrantů. Její teoretický přístup jsem zvolila především z důvodu, že adaptaci vnímá jako komplex hned několika faktorů, z čehož velký důraz klade vliv komunikace, a to jak v pojetí jazykové kompetence, tak i individuální charakter jedince a jeho „vůle“ komunikovat s ostatními. Zároveň se také neomezuje pouze na adaptaci imigrantů. Snaží se podat ucelený soubor zkušeností, k nimž dochází vždy při střetu dvou kultur. Její teorie je tudíž velmi dobře aplikovatelná na můj výzkumný projekt, v němž je na adaptaci nazíráno právě skrze způsob komunikace zahraničních studentů s ostatními.

Kimová definuje interkulturní adaptaci jako: *„dynamický proces, skrze který jedinci v neznámém a novém kulturním prostředí navazují a setrvávají v relativně stabilních, recipročních a fungujících vztazích s představiteli oné kultury.“* (Y.Y.Kim, *Becoming intercultural: An Integrative Theory of Communication and Cross-Cultural Adaptation*, 2001, str. 31). Jak je z definice patrné, Kimová věnuje vztahu adaptujícího se jedince s členy hostitelské společnosti nemalou roli.

3.2.1. Vymezení základních předpokladů a hranic

Než se pustím do samotné teorie, považuji za nezbytné vymezit základní předpoklady a hranice konceptu.

Předpoklady:

V teorii je na každého jedince nahlíženo jako na osobu dynamickou, neustále se vyvíjející. Prvním předpokladem tedy je naše vrozená schopnost adaptovat se pokaždé, kdy dojde k nějaké změně v prostředí v němž se nacházíme.

Druhým předpokladem je k adaptaci na nové prostředí dochází vždy skrze komunikaci. Následný průběh závisí na způsobu kódování a dekódování informací, které jsou k nám vysílány. Dle Kimové adaptace trvá tak dlouho, dokud jedinec pobývá v kontaktu s daným prostředím (Y.Y. Kimová, 2001)

Posledním předpokladem je vize adaptace jako procesu komplexního a dynamického. Je výsledkem našich interních (interpersonálních) a externích (sociálních/enviromentálních)

zkušeností. Odráží se v ní jak náš charakter, naše minulost, tak i naše vize budoucnosti (motivace). Adaptace je pak něčím, co nám pomáhá přijmout a integrovat změny v prostředí, a zároveň si zachovat sama sebe.

Hranice

Ačkoli teorie zahrnuje široké spektrum procesů týkajících se interkulturní adaptace, je něčím limitovaným. Aby tedy nedošlo k případné mystifikaci, je nutné ji ohraničit a zasadit tak do specifického kontextu (Y.Y.Kimová, 2001)

Osoby, jimiž se teorie zabývá musejí splňovat tyto podmínky⁷:

- Musí projít procesem socializace v jedné kultuře (či subkultuře) a následně se přesunout do kultury (či subkultury) druhé, pro ně neznámé.
- Jejichž základní potřeby, osobního a sociálního charakteru, závisí alespoň minimálně na vztahu s hostitelskou společností.
- Které mají alespoň minimální zkušenost s komunikací v hostitelské společnosti.

3.2.2. Proces adaptace

Jak již bylo dříve zmíněno, adaptace nastává při každé změně (v) prostředí. V našem případě se jedná o krátkodobou či dlouhodobou návštěvu cizí kultury. Ačkoli každý z nás je individuální a adaptaci prožívá do jisté míry jedinečným způsobem (viz faktory ovlivňující adaptaci), lze přeci jen vyzorovat určité fáze, kterými si každý návštěvník prochází. Tento cyklus poprvé popsal prvně významný antropolog Kalervo Oberg, který také jako první užil termínu „*kulturní šok*“. Jedná se o období, kdy si jedinec začne uvědomovat odlišnosti nové kultury, nerozumí ještě způsobům chování lidí kolem něj. Tento rozpor pak zvyšuje hladinu stresu a vyvolává v postižených osobách pocity tísně a nejistoty často doprovázenými steskem po domově (M. Morgensternová aj., 2009) Pojem kulturní šok je však čím dál tím více nahrazován termínem *akulturační stres*, který dle několika odborníků lépe odpovídá prožívanému stavu (srovnej W. Berry 2001, M. Morgensterová aj., 2009).

---

⁷ Jak je patrné, studenti Erasmu splňují všechny tři podmínky. Ačkoli se jim dostává značné administrativní a finanční podpory, která jejich pobyt značně usnadňuje, ani z daleka za ně nevyřeší všechny komplikace s adaptací spojené.

3.2.3. Fáze akulturačního procesu

(M. Morgensterová, L. Šulová aj., *Interkulturní psychologie*, Karolinum, 2009, str. 87-92)

- ***Předfáze***

Dochází k ní ještě před odjezdem do nové kultury. V této fázi probíhá příprava na odjezd a na samotný pobyt.

- ***Fáze fascinace prostředím (honeymoon)***

Toto období prožívají jedinci během prvních pár týdnů v novém prostředí. Jsou nadšení ze všeho nového, fascinacínuje je exotičnost a jinakost kultury. Jedinec je pozitivně naladěný a pln očekávání.

- ***Fáze frustrace a odcizení***

Dochází k ní cca po čtyřech až šesti týdnech pobytu v zahraničí si. Jedinec si začíná uvědomovat, že věci kolem něho nefungují, tak jak předpokládal. Vnímá odlišnosti kultury, nerozumí ještě způsobům chování lidí kolem něj. Dostává se opakovaně do nepříjemných či trapných situací, ale často netuší, co vlastně udělal špatně. Jedinec při něm zažívá celou řadu pocitů. Od obecného neklidu v nových situacích přes starost o vlastní zdraví, nedůvěru k lokálnímu jídlu až po mdloby a jiné zdravotní potíže. Stanovit konkrétní rysy kulturního šoku je nemožné, jelikož každý na nové kulturní prostředí reaguje svým vlastním způsobem. V této fázi se také často objevuje stesk po domově, pocity osamělosti, deprese a pochybnosti o tom, jestli odjezd do zahraničí byl tím správným krokem. (W. Berry, 1997)

H. Schröder a M. Richter popisují tři následné reakce jedince (Proces adaptace, adaptace a integrace, ppt⁸):

Únik – člověk utíká před tím, co ho obklopuje, jí jen importované jídlo, komunikuje pouze s ostatními cizinci a sleduje přes satelit programy z vlastní země

Odmítání – neustálá kritika a odmítání všeho z místní kultury všechno doma jako lepší

Izolace – vytvoření si vlastní subkultury okolí je vnímáno pouze jako kulisa, lidé si vytvářejí svoji malou zemi

---

⁸ Dostupné z: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCoQFjAA&url=https%3A%2F%2Fis.cuni.cz%2Fstudium%2Fpredmety%2Findex.php%3Fdo%3Ddownload%26did%3D39467%26kod%3DOBPS13103&ei=DVXJUbtWBeKc0wWvj4DwDg&usg=AFQjCNFK99FRPp2KvHMDvQAETeT4WFrdGA&sig2=SS0h6nvBH_FV9piwVlaRfA>

- **Fáze přizpůsobení se (adjustment)**

Tato fáze nastává většinou po zhruba třech měsících. Dochází k úspěšnému zvládnutí krize, začíná také obstojně rozumět jazyku dané země, rozrůstá se jeho sociální síť a s ní i pocity pohodlí a uvolněnosti. Pozoruje také první osobní či profesní úspěch, začíná se aktivně zapojovat do sociokulturního života.

- **Adaptace (mastery)** – finální fáze, kdy se člověk přijímá cizí kulturu se všemi jejími plasy i mínusy

- **Návrat – reverzní kulturní šok**

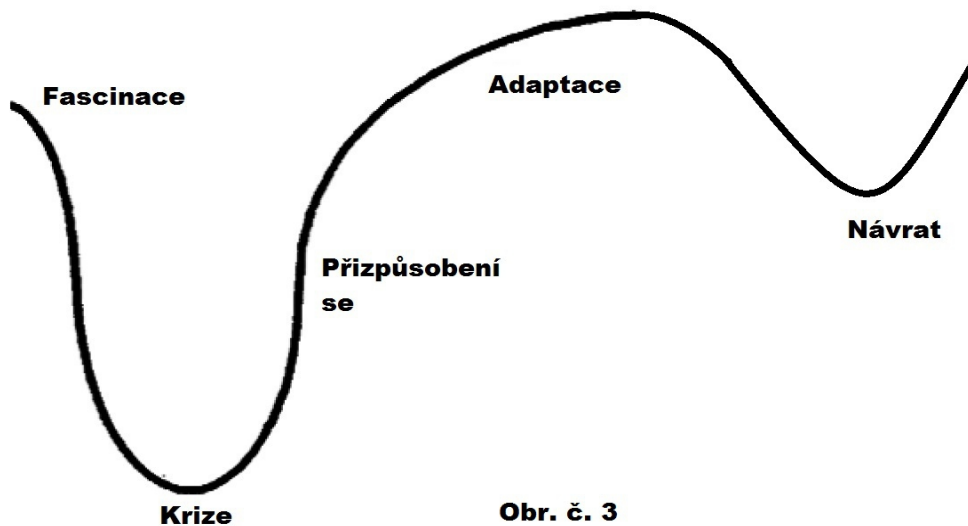
Dochází k němu po návratu do domácí společnosti. Jejich okolí neví, co si jedinec v zahraničí prožil a často nemá ani zájem se o jejich mezinárodních zkušenostech něco dozvědět. Jejich vyprávění je často přijímáno negativně, jako vychloubání. Jedinci se tak opět potýkají s pocitem, že do své rodné země již nepatří.

Průběh tohoto adaptačního procesu bývá často označován grafickou formou U-diagramu (Y.Y.Kimová, 2001)

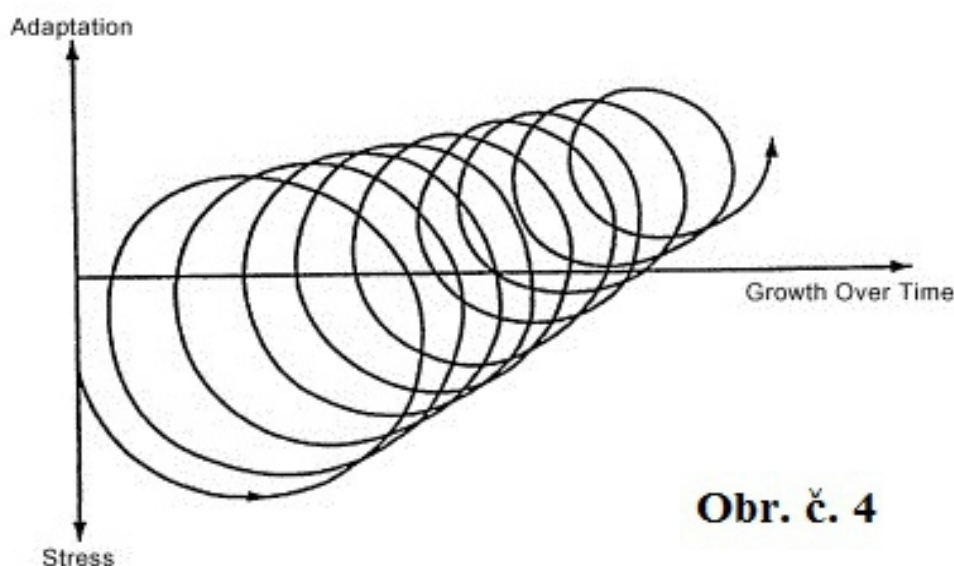
Obr. č. 2

Tento diagram však je čím dál tím více nahrazován tak zvaným W-diagramem (viz obrázek č. 3), kdy poslední fázi adaptace je návrat jedince do jeho původní země. Tato fáze je také často doprovázena reversním kulturním šokem. Ten se projevuje podobně jako šok kulturní (pocity depresi, odcizeností apod) až na to, že je situován v původní zemi.

Stejně jako K. Oberg nebo W. Berry popisuje Y. Kimová adaptační proces jako v základě stresovou situaci, s níž se člověk musí vypořádat. Jako hlavní příčinu vyvolaného stresu však vidí v tak zvaném interpersonálním konfliktu. Na jedné straně se každý jedinec snaží zachovat svoji původní identitu a staré zvyky; na druhé straně však touží po úspěšné akulturaci. Následkem konfliktu je dočasný emocionální úpadek doprovázený pocitu smutku, nejistoty, úzkosti a strachu. Tyto pocity jsou pak determinovány například povahou jedince nebo jeho jazykovou kompetencí. Cizinci se jim snaží přirozeně vyhnout nebo je co nejvíce utlumit. Vyhledávají kontakt s svými blízkými nebo lidmi v podobné situaci (další cizince, osoby ze stejné etnické skupiny)

Kimová tuto teorii doplňuje o tak zvaný „*Diminishing Stress-adaptation-growth dynamic model*“. (viz. obr. 4), který navazuje na Hallův „*identity-separation-growth dynamics*“ a Phinneyho concept „*differentiation-conflict-integration process*“ (Y. Y. Kimová, *Becoming intercultural*, Sage publications, 2001, str. 56-59).

Obr. č. 4

Jak je z obrázku patrné, adaptační proces si můžeme představit jako jakousi vzestupnou spirálu. Každému malému pokroku v adaptaci předchází „úpadek“ v podobě zvýšené hladiny stresu. S ubíhajícím časem hladina stresu postupně klesá, adaptace naopak roste. Tento proces je cyklického charakteru a trvá tak dlouho, dokud není jedinec plně integrován do nového prostředí.

Ačkoli proces adaptace zahrnuje nemalé množství stresu, jejím výsledkem je nemalé posílení v dnešní době tolik vážených interkulturních kompetencí, jako například kulturní sensibilita, adaptabilita či schopnost efektivní interakce. její pozitivní účinky na osobní růst jsou nezpochybnitelné. Kimová dokonce hovoří o vybudování tak zvané *interkulturní identity*, která se projevuje právě svojí nezávislostí na státních hranicích (Y. Y. Kimová, 2001).

3.2.4. Struktura adaptace – ovlivňující faktory

Ne všichni jedinci se adaptují stejně. Někteří se zuby nehty brání jakékoli změně, jiní naopak přijmou novou kulturu za svou během několika měsíců. Existuje mnoho faktorů které adaptaci ovlivňují: Kimová tyto faktory rozděluje na *predispozice* (připravenost na kulturní změnu, adaptivní potenciál, interpersonální blízkost či vzdálenost), *prostředí* (tolerance hostitelské země, etnické subkultury) a *komunikační kompetence* (komunikace osobní, individuální; komunikace s hostitelskou kulturou, komunikace s etnickou subkulturou) (Y. Y. Kimová, *Becoming intercultural*, Sage publication, 2001, str. 71-97)

3.2.4.a) Predispozice

Adaptivní potenciál

Náš věk, pohlaví, výchova, ale také charakterové vlastnosti jsou součástí našeho adaptivního potenciálu. Tyto vlastnosti nám mohou adaptaci značně ulehčit, nebo naopak velmi znesnadnit. Člověka, který je přátelský, pozitivně naladěný a otevřený vůči ostatním, nebo-li tzv. člověka adaptivního, hostitelská společnost vždy přijme raději než „zamlklého bručouna“⁹. Jako příklad mohu uvést úryvek z deníku Gaily Sheehy, která popisuje charakter své adoptivní dcery (kambodžské uprchlice, 12 let).

---

⁹ Na základě způsobu adaptace uvádí Bochner (1982) čtyři základní osobnostní typy: **a) asimilační** – který bez problému přijme normy a hodnoty nové kultury, **b) kontrastní** – který odmítá cizí kulturu a snaží se udržet si hodnoty a zvyky kultury vlastní, **c) hraniční** – přijme obě kultury, ale nedokáže se identifikovat ani s jednou z nich, **d) syntézní** – tzv. kosmopolita, spojuje obě kultury v jeden celek (Průcha, J.: Interkulturní psychologie. Praha, Portál 2004, str. 86).

„Již tehdy jsem mohla vidět charakteristické znaky její úchvatné osobnosti. I přes neznalost nebo chaos, který kolem vládnul, dokázala v ostatních vzbudit pocit konformity, a to nezávisle na míře její vlastní zoufalosti či dezorientovanosti....Vždy se uměla otevřít těm, od nichž potřebovala nějaký projev dobré vůle. A tak i ve chvíli, kdy stála před lékařem, jenž urazil její smysl pro skromnost, zachovala si Mohm čistou hlavu. Nepustila se ani do trucování, ba naopak. Z jejího chování nebyl cítit ani náznak nepřátelského postoje. Svou povahou tak lékaře zcela odzbrojila....Ať už to bylo cokoli, s čím se potýkala, její přístup ostatní velmi zasáhnul na duši“ (Sheehy, G., *Spirit of survival*, Bantam, 1987, New York, str. 223-224, překlad vlastní)

Přípravenost na změnu

Sem spadají naše znalosti o hostitelské kultuře (základní kulturní a geografická charakteristika je nám předkládána již na středních školách jako součást všeobecného vzdělání), ale také naše předchozí zkušenosti s pobytem v zahraničí. Jak je dokázáno, jedinci, kteří již dříve vycestovali a kteří znají kulturu, do níž vstupují mají často mnohem realističtější očekávání než ti, kteří do pobytu skočí „po hlavě“ (C. Ward, aj., *Psychological and Socio-Cultural Adjustment During Cross-Cultural Transitions*, 1993, N° 28: 2, str.129-147).

Etnická blízkost

Která zahrnuje kulturní, rasové, náboženské, lingvistické a národnostní podobnosti či odlišnosti. Jedinec se vždy lépe adaptuje do prostředí, které je podobné jeho domácí kultuře (Y. Kimová, 2001).

3.2.4.b) Prostředí

Tolerance hostitelské kultury

Ta se projevuje především tím, do jaké míry je hostitelská kultura otevřena ideje přijmout nové návštěvníky. Kultury „otevřené“ jsou tolerantní vůči ostatním, akceptují odlišnosti v tradicích či v jazyce, snaží se vyhýbat předsudkům a stereotypům. Vstup do takové společnosti je pak pro cizince mnohem snazší než do kultury „uzavřené“.

Etnická subkultura

Jak již bylo řečeno, cizinci se v období kulturního šoku rádi uchylují k jedincům jim podobným. K těm, kteří se nachází v podobné situaci, nebo spadají do stejné etnické skupiny. Tak se v zemích vytváří často malé etnické subkultury, které si zachovávají do určité míry své „jáství“. Často mezi sebou hovoří svojí řečí, pořádají společné akce, zachovávají zvyky své původní kultury apod. Jejich „vzdor“ pak může být podpořený odlišnými hodnotami či politicko-sociálními názory. Kimová rozděluje etnické skupiny na *silné* a *slabé*. Silná etnická skupina se projevuje zvýšenou tendencí vyžadovat od svých členů jejich participaci, snaží se je odradit od přílišného „ztotožnění se“ s hostitelskou kulturou. Takový jedinec se pak bude adaptovat o poznání hůře a déle (Y. Y. Kimová, 2001).

3.2.4.c) Komunikační kompetence:

Komunikační kompetence je faktorem, který hraje v adaptaci snad největší roli. Nemůže k němu však dojít bez osobní participace v cizím prostředí. Právě tehdy dochází ke změně vnímání přijímaných informací (dekódování) a následné vysílání našich sdělení (kódování). Kimová inspirovaná konceptem B. Rubena dělí komunikaci na dva základní typy, osobní a sociální.

1) Osobní komunikace

Nebo-li tzv. „soukromá symbolizace“, zahrnuje všechny mentální procesy, díky nimž v dané situaci jednáme tak, jak jednáme. Součástí této komunikace je i pochopení symbolů a znaků hostitelské kultury, to znamená umění správně kódovat a dekódovat informace, které jsou k nám vysílány (ať už mají charakter lingvistický či ne-lingvistický). Tato kompetence je do velké míry ovlivněna našimi predispozicemi. Právě v průběhu adaptace ji potom posilujeme, a učíme se rozpoznávat rozdíly mezi znaky naší domácí kultury a té hostitelské, trénujeme tzv. *Interkulturální komunikační kompetenci*, která nám umožňuje komunikovat s kýmkoli, a kdekoli (národnostně a kulturně variabilní). V rámci osobní komunikaci můžeme rozlišit tři druhy kompetencí, které nám umožňují správně přijímat informace, které jsou k nám vysílány z prostředí. Kompetenci kognitivní, afektivní a behaviorální (srovnej Y.Y.Kimová, 2001, M. Morgensternová aj., 2009)¹⁰.

---

¹⁰ Pro přehlednost viz. tabulka č. 1 (v příloze)

Všechny tři se však prolínají a doplňují. Jedinec si díky nim se jedinec učí jakým způsobem je slušné se v dané společnosti prezentovat, rozšiřuje své lingvistické a pragmatické schopnosti. Výsledkem tohoto učení, tzv. resocializace, je schopnost bez obtíží přijímat verbální a neverbální informace z cizího prostředí, správně je rozluštit jejich obsah a následně na ně zareagovat v rámci norem dané společnosti (srovnej Y.Y. Kim, 2001; M. Morgensternová aj., 2009; R. Benedictová, 2003)¹¹.

Kognitivní kompetence – sem spadají mentální procesy, které dávají smysl všemu tomu, co vidíme či slyšíme. Každá kultura se vyznačuje specifickými kulturně podmíněnými vzorci, které si cizinec v rámci adaptace osvojuje.

Afektivní kompetence – sem bychom mohli zahrnout míru empatie, kulturní senzitivity a adaptability. Tato kompetence úzce souvisí s tou kognitivní? Nejedná se však o proces mentální, ale emocionální. Tato kompetence nám pomáhá vcítit se do kůže ostatních a následně tak lépe pochopit jejich jednání. Kimová mezi ně zařazuje i míru adaptační motivace a flexibilitu identity jedince.

Behaviorální kompetence – zahrnují viditelné schopnosti (způsoby komunikace s ostatními, řešení problému, interpretace neverbálních signálů apod.) Tyto kompetence jsou pozorovatelné a měřitelné (M. Morgensternová aj., 2009)

2) Sociální komunikace

Jak již název napovídá, sociální komunikace zahrnuje interakci s ostatními. Ta může vždy probíhat na interpersonální úrovni (k výměně informací dochází přímo mezi osobami); nebo na úrovni masové (mezi vysílající osobou a příjemcem existuje prostředník, médium) (Watzlawick, 2000).

---

¹¹ Tak například zdejší studenti brzy pochopí, že hranice tak zvaného slušného společenského chování jsou ve Francii, tak trochu jiné. Osobně jsem se zde velmi ztotožnila se názorem prezentovaným Davidem Černým v roce 2009 na průčelí budovy Justus Lipsius v Bruselu, kde Francii označil jako „zemí stávky“. Úspěšný administrativní proces tak zahrnuje i schopnost studenta prosadit a obhájit si svůj názor, často však způsobem, který je dle mého názoru daleko za hranicemi slušnosti. Zde je však takové chování považováno nejen za akceptovatelné, ale dokonce za jediné správné.

Sociální komunikace v hostitelském prostředí – obsahuje situace, kdy se cizinec dostává do kontaktu s hostitelskou společností. Jak uvádí Herskovits, tento druh zkušenosti je nezbytným předpokladem pro následnou akulturaci jedince. (M. Herskovits, 1997) Při kontaktu s ostatními se neučíme jen způsobem experimentálním, pokus-omyl, ti stydlivější například preferují z počátku pouze přihlížet a učit se. A až po nějaké době přejít k aktivnější participaci. Vedle učení má kontakt s hostitelskou společností pozitivní účinky i na zmírňování kulturního šoku. Především však pozitivně ovlivňuje proces adaptace. Jedinec, který nezůstane uzavřen „mezi svými“, ale vytvoří síť vztahů i mezi jedinci z hostitelské země, se mnohem dříve aklimatizuje a adaptuje (Y. Y. Kimová, 2011).

Sociální komunikace v rámci etnické skupiny – zahrnuje všechnu komunikaci jedince s členy stejné etnické skupiny (subkultura, kontakt s rodinou pobývajících v zahraničí apod.). Kimová uvádí zvýšenou interetnickou komunikaci především z počátku pobytu, v období kulturního šoku. Cizinci se tak snaží zmírnit pocity úzkosti a stesku po domově¹² (Y. Y. Kimová, 2001)

3.3. Teorie adaptace vysokoškolských studentů – Y. Zhou

Na tradiční teorie zabývající se migrantskou adaptací navazuje velké množství novodobých teorií. Pro mou práci byla předlohou teorie Y. Zhoua, který svou poroznost zaměřil právě na adaptaci zahraničních studentů. Ačkoli dnes patří studenti k těm nejčastěji zkoumaným jedincům, co se krátkodobé adaptace týče, v minulosti tomu tak nebylo. výzkumy na téma studentské mobility zas tak staré není. Její počátky sahají do 50. let, kdy byl prvně zkoumán vliv migrace na její sociologický a psychologický stav člověka. Až do 80. let však byla adaptace zkoumána z pohledu tak zvaného „kulturního šoku“, tedy ne příliš příjemný psychický stav vyvolaný změnou prostředí. Od konce 20. století však badatelé začali na adaptaci nahlížet z její pozitivní stránky. Zaměřili se na její přínos v oblasti rozvoje migrancovi osobnosti. Nejznámější je tak zvalá „teorie kulturního učení“, která nahlíží na kulturní šok jako na stimulus k rozvoji afektivních, behaviorálních a kognitivních kompetencí migranta. Zhou o tomto modelu hovoří jako o tak zvaném ABC modelu.¹³ (Y.Y. Zhou 2008).

---

¹² Pro tyto účely jsou jim často nápomocny různé organizace a sdružení, jako tomu je například u příkladu ESN v Nice. Přílišný kontakt s členy stejné etnické skupiny však v dlouhodobém měřítku zpomaluje a znesnadňuje proces adaptace (Y. Y. Kimová, 2001)

¹³ Odtud také časté použití názvu „ABC theorie“ (affective-behavioral-cognitive) theory. (Y. Zhou, 2008)

3.3.1. ABC model -“stress coping theory“

Y.Y. Zhou vychází z teoretického přístupu v posledních letech známém jako tzv. „stress coping theory“. Tento přístup vychází z premisy, že každá životní změna je doprovázena určitou mírou stresu. Proces adaptace je poté vnímán jako způsob učení se efektivně reagovat na tyto stresové situace. Na adaptaci je tedy nahlíženo z její psychologické perspektivy. V rámci tohoto přístupu se badatelé snaží odhalit míru jedincova „zabydlení se“ v dané společnosti. Tvrdí, že každý jedinec, který přichází do nového prostředí se musí naučit jistému způsobu jednání závislé od dané kultury. Toto učení je doprovázeno jistou mírou stresu, která je však determinována několika doprovodnými faktory. Y. Y. Zhou uvádí jako tři nejvýznamnější: Osobnost jedince, velikost kulturní změny a míru sociální podpory (charakter minulých i nových vztahů) (Y.Y. Zhou, 2008).

Stejně tak jako Y. Y. Kimová se ve své teorii Y. Zhou ve svých výzkumech nejvíce orientuje na faktor behaviorální, tedy na vliv charakteru sociálních vztahů na adaptaci jedince. Možným důvodem této specifikace je skutečnost, že projevy behaviorálního charakteru jsou jediné, které je možné měřit (M. Morgensternová, 2009). Do výkladu jsou však zakomponovány i faktory afektivního a kognitivního charakteru. Jak sám Y. Y. Zhou podotýká, jediné při spojení všech tří perspektiv dosáhneme komplexního náhledu na danou tematiku (Y.Y. Zhou, *Theoretical models of culture shock and adaptation in international students in higher education*, Routledge, Vol. 33, No. 1, 2008, str. 65).

3.3.2. Akulturace a studentská migrace

Jak již bylo řečeno, moderní teoretické přístupy se více než samotným kulturním šokem zabývají procesem adaptace a jejího vlivu na psychiku jedince. Pro svou teorii se Y. Zhou opírá o funkční model akulturačního procesu představený S. Bochnerem a C. Wardem¹⁴, který následně alikuje na adaptaci vysokoškolských studentů. S. Bochner předpokládá, že studenti se pohybují ve třech sociálních sférách, z čehož každá má svoji vlastní psychologickou funkci (Y. Y. Zhou, 2008). První skupinu tvoří jedinci, kteří pochází z jeho domácí kultury, druhou skupinou jsou členové hostitelské společnosti (studenti, učitelé), do poslední skupiny pak spadají ostatní zahraniční studenti. Dle typu vztahů hovoříme o mono-kulturních, bi-kulturních či multi-kulturních vztazích. Zatímco monokulturní vztahy při pobytu hrají roli převážně utěšujícího charakteru, pomáhají jedinci přečkat nepříjemné pocity vyvolané změnou prostředí, ostatní vztahy mu pomáhají začlenit se do hostitelské společnosti. S navázáním bi-kulturních a multi-

---

¹⁴ Viz příloha č. 1

kulturních vztahů se u jedince zvyšuje pocit satisface a snižuje míra prožívaného stresu, což vede k pozitivnějšímu průběhu adaptace. (Y. Y. Zhou, 2008).

Navzdory pozitivním účinkům této komunikace však nespadá pod tu nejpoužívanější. Studenti často zmiňují, že se mnohem více zdržují v okruhu členů své vlastní etnické skupiny než místních obyvatel. Zhou vysvětluje existenci tohoto fenoménu několika možnými faktory. Neúspěšnou komunikaci může ovlivnit osobnost jedince, kulturní vzdálenost, jeho vlastní očekávání či naopak očekávání ze strany hostitelské kultury (Y. Y. Zhou).

3.4. Kontext výzkumu

3.4.1. Projekt Erasmus

Studentská migrace se v posledních letech stala velmi rozšířeným fenoménem. S každým rokem roste na pracovním trhu poptávka po osobách tak zvaně kosmopolitních, tedy těch, které oplývají vysokou mírou interkulturní senzitivitým adaptability, empatie, schopností pohotově reagovat na nové situace, a také tolerovat případné kulturní odlišnost. Jak výstižně uvádí britský ekonom M. Parey: „*Studentská mobilita je stavebním kamenem pro budoucí mobilitu v rámci trhu práce.*“ (M. Parey, *Studying Abroad and the Effect on International Labor Market Mobility: Evidence from the Introduction of Erasmus*, IZA Discussion Paper, No. 3430, April 2008, str. 2) S příslibem lepšího uplatnění roste nejen nabídka možností vycestování do zahraničí, ale také poptávka samotných studentů. K nejčastějším způsobům výjezdu pak bez pochyb patří pobyt v zahraničí v rámci programu Erasmus¹⁵.

Program Erasmus (European Community Action Scheme for the Mobility of University Students) je nejúspěšnějším studentským mobilním programem v rámci terciálního vzdělávání. Byl založen v roce 1987. Své jméno nese po holandském mysliteli Erasmu Rotterdamském, který studoval a působil v několika evropských zemích. Jeho hlavním cílem je zlepšit volný pohyb studentů a akademických pracovníků v rámci evropského prostoru, na základě podpory studentské migrace a pokusů o sjednocení školních systémů v jednotlivých evropských. Vedle programu „Comenius“ či programu „Leonardo da Vinci“ tvoří součást tak zvaného Celoživotního učení („Lifelong Learning Programme“). Součástí Programu zdaleka nejsou pouze studentské zahraniční výjezdy. Obsahuje mimo jiné také řadu studijních stáží, odborná školení zaměstnanců a stáže či intenzivní jazykové kurzy (Evropská komise, vzdělání a trénink¹⁶).

¹⁵ O vysoké úspěšnosti programu hovoří i četné statistické údaje. Z oficiálních stránek programu se například dozvíme, že se jej od svého začátku zúčastnilo přes 2,2 milionu studentů a čtvrt milionu akademických pracovníků. Rozpočet programu přesahuje každoročně 450 milionů Eur a nyní je do něj zapojeno přes 33 zemí a více než 4000 dalších vzdělávacích institucí (The Erasmus Programme – Studying in Europe and More, 2010).

¹⁶ Dostupné online z: <http://ec.europa.eu/education/erasmus/history_en.htm>

S ohledem na zaměření mé práce se však svou pozornost věnovala pouze zahraničnímu studijnímu programu. Inspirována diplomovou prací bc. Ondřeje Bárty (O. Bárta, Syndrom Erasmus, 2001) vnímám program Erasmus jako jedinečný soubor takto ovlivňujících faktorů, což má za následek velmi specifický průběh adaptace. Studentům se dostává řady podpor ať již finančního či socio-kulturního charakteru, což jim značně usnadňuje proces kulturního učení a radikálně také snižuje míru stresu vyvolaného změnou prostředí.

3.4.2. Nice - multikulturní město s univerzitou

Côte d'Azur je jednou z turisticky nejnavštěvovanějších oblastí Francie. Snad proto, že si zde skutečně každý přijde na své. Milovníci přírody se mohou kochat azurovou modří Středozemního moře, sportovci vyrazí na túru do Alp a ti, co hodují zábavě, navštíví filmový festival v Cannes či kasino v Monaku.

V centru všeho dění pak leží přímořské letoviště Nice. Jeho rozloha 71,9m² a 343 000 obyvatel z něj činí 5. největší město Francie¹⁷. Často však máte pocit, že je mnohem rozlehlejší, a to převážně v letních měsících, kdy sem na dovolenou přijíždí stovky turistů. Město jako takové má velmi multikulturní charakter. Snad díky jeho geografickému umístění, příznivému klimatu či stabilní ekonomicko-politické situaci zde najdete skupiny Italů, Španělů, Afroameričanů nebo Arabů, kteří sem přišli „za lepším životem“.

Nice patří k jednomu z nejnavštěvovanějších letovisek francouzské riviery, což do jisté míry určuje jeho charakter, který je díky vysoké navštěvovanosti¹⁸ velmi kosmopolitní. Turistický ruch tvoří hlavní složku městského příjmu, což se odráží nejen v každodenním životě jeho obyvatel, ale také jeho infrastrukturu, což se bez pochyb odráží na procesu adaptace nově příchozích. Proto považuji za důležité o charakteru města alespoň několika slovy pojednat.

Město je charakteristické svými secesními stavby, dlouhými plážemi a nádhernou promenádou, tak zvanou Andělskou, lemovanou palmami a malými obchůdky. Pro milovníky umění se zde nachází spousta galerií a muzeí, z nichž nejproslulejší je muzeum malíře Henri Matisse. Další lákadlem jsou pravidelné rybářské trhy nebo trhy s květinami. Nice je také specifické svojí kuchyní, která v sobě kombinuje severoitalské vlivy s provensálskými, a zároveň zde najdete i suroviny z jiných částí Evropy, například ze Skandinávie. Místní lahůdky jako je Pissaladie, slaný koláč s ančovičkami, nebo Socca, speciální omeleta z cizrny, nelze pominout beze zmínky.

---

¹⁷ >

¹⁸ V letošním roce 2012/2013 Nice navštívilo přes 4 miliony turistů, což činí 40% z celkové návštěvnosti Côte d'Azur (<http://www.nice.fr/Tourisme/Decouvrez-Nice/Les-chiffres-cles>)

Středem veškerého dění a častým orientačním bodem je náměstí Massena ležící v centru města, pár metrů od pobřeží. Srze něj vede jediná tramvajová linka T1, která sem sváží turisty z hlavního vlakového a autobusového nádraží situovaného na severu. Tramvaj dále lemuje hranice Starého města, které je historicky a kulturně nejzajímavější oblastí, a pokračuje až ke starému vlakovému nádraží situovanému na západě města. Vedle tramvaje zde existuje nespočet autobusových linek. K nejpoužívanějším způsobům transportu, díky nevelké rozloze města, však stále patří chůze nebo tzv. vélo bleu, veřejně zapůjčitelná kola. Pro lepší představu o infrastruktuře města přikládám orientaci přikládám plán městské hromadné dopravy (k nahlédnutí v Příloze č. 2).

Složení obyvatelstva prozrazuje nemálo o zdejší kultuře, jejíž hlavní charakteristikou je právě její rozmanitost. Ačkoli se hovoří o kultuře zdejší, tradiční; pravdou je, že její základ tvoří prapodivná směs kultury italské a francouzské, kterou doplňuje řada subkultur.

I přes to, že jsou původní obyvatelé často charakterizováni jako rigidní a uzavření, první dojem z města bývá zcela opačný - navýsost přátelský. A stejně tak je tomu i s věkovým složením. Stabilní jádro, 25% populace, tvoří osoby středního věku. Většina obyvatelstva, celých 46%, je však mladší čtyřiceti let¹⁹. Spadají sem převážně studenti či mladí lidé, kteří sem přijdou „na zkušenou“. V rámci několika let však město obvykle opustí a vydají se za prací či následným studiem. Na jejich místo poté nastupují nové tváře.

Zdejší univerzita, Sophia Antipolis, hraje v těchto statistikách jistě výraznou roli. Každoročně zde totiž studuje kolem 27 000 studentů. Z čehož tvoří nemalou část studenti zahraniční. K letošnímu roku je to přibližně 18,6%²⁰ ze všech přihlášených studentů.

Co se každodenního života týče, charakterizovala bych jej jako město dvojí tváře. V létě, květen až říjen, se město nezastaví. Všude, kam se podíváte, vidíte turisty. A právě jim je vše obětováno. Zpoza každého rohu na vás číhají lákadla všeho druhu, od kulinářských specialit až po různé druhy suvenýrů; restaurace nabízí speciální letní menu; vitríny obchodů se rozzáří sezónním zbožím často doplněným o cedulky „sales“ či „discount“. Se západem posledních letních paprsků se však změní k nepoznání. Obloha se zašeří, čím dál častější a studenější dešť vyžene valnou většinu turistů, obchody upraví otevírací dobu na tak zvaný zimní čas. Po sedmé hodině večerní jen stěží najdete něco otevřeného. Ve městě však najdete spoustu univerzit a škol. Mimo hlavní sezónu se tak město naplní studenty, kteří jej opět tak trochu oživí.

---

¹⁹ Dostupné z: <<http://www.toutes-les-villes.com/06/nice.html>>

²⁰ Dostupné z: <<http://unice.fr/international/organisation-des-relations-internationales-a-luns/actions-internationales>>

3.4.3. Podpůrné studentské organizace

Nice je díky své poloze častou volbou zahraničních studentů. Ačkoli počtem zapsaných studentů nemůže konkurovat například proslulé Paříži či univerzitám v Montpellier, stále se může pyšnit přibližně 35 000 zápisy ročně, z čehož téměř 20% pochází ze zahraničí²¹. Celkový seznam počtu zapsaných studentů ve Francii v akademickém roce 2011/2012 je k nahlédnutí v příloze (Příloha č. 3). Snad právě díky vysokému počtu zahraničních studentů zde existuje řada podpůrných organizací, které studentům pomáhají v základní orientaci a v úspěšné integraci. K nejznámějším patří: ESN, SUAPS a CROUS.

3.4.3. a) ESN (Erasmus Student's Network)

Erasmus Student Network (ESN) je jedna z největších dobrovolnických studentských organizací v Evropě. Byla založena 16. října 1989 jako program podporující rozvoj mezinárodní studentské výměny. Momentálně se nachází na více než 400 vysokých školách, s počtem více než 12 000 aktivně působících členů. Hlavní cíle můžeme shrnout do čtyř bodů: podpora informovanosti zahraničních studentů, rozvoj a pomoc při studentské integraci, podpora motivace k výjezdu do zahraničí či pomoc po návratu ze zahraničního pobytu. Pro účely této práce jsou nejvýznamnější první dva.

V Nice má ESN z pohledu integrace nově příchozích velmi významnou roli. Zaštiťuje studenty Erasmu, poskytuje jim cenné rady co se týče života ve městě či studia, ale především pořádá velký počet společenských akcí s účelem pomoci studentům ve vybudování nového okruhu přátel. O aktivitách informují studenty skrze facebookovou stránku či na stanovištích, která jsou situovaná v univerzitních prostorách.

Většina studentů o existenci organizace věděla již před příjezdem, informace získali buď od své domácí fakulty, z výsledných zpráv minulých účastníků programu nebo přímo z úst bývalých studentů programu. Ovšem i ti, kteří přijeli do Nice „nepřipravení“ se k této informaci nějakým způsobem stejně dostali. A to ať už z letáček rozvěšených v městské hromadné dopravě nebo přímo od studentů či členů programu. Efektivnost informační sítě mne skutečně ohromila. Po prvních dvou týdnech jsem jen těžko natrefila na někoho, kdo by ESN neznal (vlastní poznámky).

---

²¹ Data dostupná online z: http://media.enseignementsup-recherche.gouv.fr/file/2011/93/4/NI_sup_11_15_199934.pdf

3.4.3. b) SUAPS (Service Universitaire des Activités Physiques et Sportives)

Je univerzitou vedená organizace, která zaštiťuje většinu sportovních aktivit. Jejím cílem je podpořit sportovního ducha studentů a motivovat je tak k vedení zdravého životního stylu.

Za poplatek 30 euro ročně se studentům naskytne možnost praktikovat sport dle jejich vlastního výběru. Mohou tak buď zdokonalit svou stávající úroveň nebo naopak zkusit něco úplně nového. Nabídka je stutečně široká, od brazilských či afrických tanců, přes zumbu a, aerobic a bojová umění až po kurzy potápění nebo horolezectví.

Aktivity tedy nejsou zaměřeny pouze na zahraniční studenty, ba naopak. Prvoplánově jsou věnované stálým studentům univerzity, participace erasmus studentů je však velmi vítána a podporována.

3.4.3. c) CROUS (Centre regional des ouvres universitaires et scolaires)

Je veřejnou organizací administrativního charakteru, která zaštiťuje všechny studenty aktuálně pobývajících v regionu. Tato organizace spadá pod ministerstvo školství a jejím hlavním cílem je poskytnout studentům péči a podporu v oblasti administrativy, ubytování či financí.

Není možná na škodu zmínit, že ve Francii je studentská mobilita poněkud běžnějšího charakteru než u nás. Jen málo který student, alespoň co se týče Nice a okolí, pochází z regionu. Většinou sem přijíždí na zkušenou studenti z celé Francie a zahraničí. Z tohoto důvodu zde existuje hned celá řada podpůrných organizací, z čehož CROUS je tou největší. Usnadňuje tak studentům s boj s nezávislostí a první krůčky do „života dospělých“. Poskytuje jim možnost levného a kvalitního bydlení, ať už na kolejích nebo v soukromých apartmánech. Studentům se dostává také pomoci finančního charakteru, formou ubytovacích či sociálních stipendií. V neposlední řadě je to také CROUS, které studenty informuje o kulturním a společenském dění v Nice a okolí.

Empirická část

Druhá část mé práce je věnována kvalitativnímu výzkumu provedenému v rámci mého studijního pobytu v zahraničí 2012/ 2013. Nejprve věnuji pár slov metodologii, kde popíšu použité strategie a zdůvodním jejich využití. Následně bude prezentována analýza sebraných dat a záhy výsledky výzkumu, které následná diskuse zasadí do širšího teoretického kontextu.

1. Představení minulých výzkumných prací

V rámci své výzkumné práce se zaměřím na proces adaptace a jejího prožívání studenty účastníci se zahraničního pobytu Erasmus. Studentská mobilita, jak již bylo zmíněno, patří poslední dobou velmi velmi oblíbená témata výzkumu, a to i co se týče studentských závěrečných prací. Mě jako předlohou a inspirací posloužili: bakalářská práce Jany Pelechové: *Adaptace běloruských studentů v Praze*, 2009; a bakalářská práce Assemgul Jexembayevé: *Adaptace kazašských studentů v České republice*, 2010. Obě dvě se zabývají procesem adaptace členů minoritních skupin, které přijeli do České republiky za studiem. Práce však nahlíží na problematiku adaptace spíše ze sociologické perspektivy, zaměřuje se tedy na způsob integrace jedinců do majoritní společnosti. Svůj výzkum jsem chtěla již od začátku směřovat spíše směrem psychologickým, blíže pochopit jak studenti adaptaci prožívají, jak se v čase mění jejich postoj ke společnosti a jejich pocit „zabydlení se“. K tomuto účelu mi velmi posloužila diplomová práce Ondřeje Bárty: *Syndrom Erasmus*, 2010, který popisuje prožívání pobytu právě očima studentů Erasmus. Hlavním cílem tématem práce však není popsat a pochopit adaptaci jako takovou, ale spíše vymezit specifické situační rysy programu Erasmus a následně jejich možný dopad na percepci pobytu očima studentů.

2. Vymezení hranic výzkumu

Dříve než přejdu k použitým strategiím, ráda bych věnovala pár slov několika faktorům, které tvoří hranice výzkumu. Hlavním důvodem takového omezení je především rozsah mé práce, a také snaha o zachování její kompaktnosti a jednoduchost čtení

Prvním z nich je fakt, že jsem se orientovala pouze na studenty, kteří setrvávají v Nice celý rok. Hlavním důvodem tohoto rozhodnutí je především možnost následného pokračování a prohloubení výzkumu během mého dalšího studia. Na základě teoretických poznatků a výsledků zúčastněného pozorování jsem zjistila, že způsob prožití pobytu se mezi jedinci, co v zahraničí setrvávají jen jeden semestr, od těch, co zde zůstanou celý rok, velmi liší. Studenti, kteří Nice opouštěli již v únoru vykazovali během rozhovorů značnou míru roztržitosti, často odbíhali od tématu a měla jsem dojem, že se snaží interview co nejvíce urychlit. Bylo také mnohem náročnější je k němu motivovat. Často jsem se tak potýkala s lacinými výmluvami, proč se nemohou rozhovoru zúčastnit. S ohledem na zaměření mé práce jsem se však rozhodla tuto problematiku blíže nezkoumat a zaměřit svou pozornost vůči těm jedincům, kteří byli ochotni spolupracovat.

Dalším faktorem je náhled na Evropu, jako na nadnárodnostně a kulturně unifikovaný celek, za což vdčíme především působením politiky Evropské unie, křesťanské tradici či vlivu nacionalismu. Tyto vlivy nápadně značně podpořili míru evropské integrace. Pohyb mezi jednotlivými státy Evropy je díky ní činností velmi jednoduchou a v posledních letech dokonce hojně praktikovanou. Výsledkem integrační politiky je také vznik tzv. evropské identity. Ta v sobě obsahuje nejen kulturní dědictví jednotlivých národů, ale i také jakousi univerzální unifikující složku, sdílenou všemi jedinci pobývajícími v tomto prostoru (Y.Y. Kimová, 2001). Ačkoli určitá míra kulturní diferenciacce zde stále existuje, již dávno netvoří součást hlavních determinantů adaptačního procesu, ve své práci ji tedy nepřikládám velkou váhu²².

---

²² Takové zobecnění je možné na základě výsledků výzkumu provedeného v roce 2012 Evropským Institutem vzdělání a sociální politiky (viz. Příloha č. 4), který dokazuje, že většina studentů erasmu pochází ze zemí Evropské unie.

3. Metodologie

V této kapitole budou postupně osvětleny oblasti, jako je výzkumný cíl, vzorek, techniky sběru dat a způsoby jejich analýzy.

3.1. Představení výzkumu a jeho cíle

Při kontaktu s novým prostředím, kulturou či situací se každý jedinec automaticky začne přizpůsobovat. Jak tvrdí mnozí badatelé, tento proces nejen přirozený, ba dokonce nevyhnutelný. Jeho průběh je determinován mnoha faktory jako například: motivací, prostředím či již dříve nabytými zkušenostmi (srovnej Y. Zhou, 2008, Y. Y. Kimová, 2001).

Můj výzkum je koncipován jako případová studie skupiny studentů účastníků univerzitního programu Erasmus setrvávajících v zemi minimálně šest měsíců ve francouzském městě Nice v roce 2012/ 2013. Jsem si vědoma toho, že vzhledem ke specifčnosti zkoumané situace i specifčnosti zvoleného vzorku není možné výsledky výzkumu vztáhnout na celou populaci, například na všechny studenty Erasmu. To ani není mým cílem. Jde mi spíše o detailní pochopení, jak a proč vybraní studenti (dále jen studenti) na nové prostředí reagují tak, jak reagují.

Jak již jsem v úvodu naznačila, na adaptaci nahlížím především z psychologické perspektivy. Cílem mé výzkumné práce bylo hlouběji prozkoumat tento fenomén a zasadit jej do širších tematických okruhů. Hlavním výzkumným tématem byl popis a pochopení emické perspektivy adaptačního procesu studentů erasmu. Zkoumám jak a s jakými problémy se studenti vyrovnávají, zda nachází možná řešení, případně jaká řešení to jsou. Snažím se zaznamenat a vysvětlit rozdíl v sebereflexi studentů mezi prvními dny pobytu a obdobím po šesti měsících. K tím souvisí i hlavní výzkumné otázky : Jak se ze začátku cítili a proč? Jak se jejich pocity vyvinuly a proč? Jak se cítí nyní a proč?

3.2. Hodnocení kvality výzkumu

Již z počátku výzkumu jsem si byla vědoma toho, že jak zúčastněná pozorovatelka budu mít pravděpodobně tendenci přirozeně selektovat sbíraná data. Proto jsem již od začátku orientovala na výzkumný problém, kterého jsem se po celou dobu svého pobytu v zahraničí držela. Vedle mého statutu výzkumnice-autorky je také nutné přihlídnout k faktu, že i moje vlastní osobnostní rysy, mé vzdělání, gender či národnost mohl výzkumný proces ovlivnit (J. Hendl, 2005).

Co se sběru dat týče, snažila jsem se po celou dobu výzkumu udržet „sběratelskou etiku“, a ke každé získané informaci uvést zdroj, místo a čas. Takto označená data jsem následně i přes časovou náročnost převáděla do elektronické podoby.

Pro zvýšení kvality výzkumu jsem využila také triangulace, tedy kombinaci různých výzkumných metod (J. Hendl, 2005). V mém případě tedy metody zúčastněného pozorování a polostrukturovaná interview .

V neposlední řadě bych se ráda vyjádřila k míře reaktivity a validity výzkumu. Z případné reaktivity přílišné obavy nemám, jelikož se domnívám, že jsem v terénu strávila dostatečnou dobu na to, abych si získala důvěru respondentů. Vzhledem ke zvoleným technikám sběru dat výzkumu připisuji také vysokou validitu (platnost) zjištění. (Heřmanský, Techniky sběru dat-pozorování, pnp).

3.3. Vzorek

Jelikož se jedná o výzkum kvalitativního charakteru, jehož cílem je vysvětlit a pochopit problém v celé jeho komplexnosti. Informátory osobně vybrala. Pokud bych tedy měla charakterizovat techniku výběru vzorku, bude se jednat o výběr účelový (J. Hendl, 2005). Tuto výběrovou strategii jsem zvolila úmyslně, a to především z důvodu pravidelného kontaktu se studenty, který pozitivně ovlivnil kvalitu a množství sebraných dat

Zkoumaný vzorek je tvořen skupinou studentů (sedm osob), s nimiž jsem v rámci svého pobytu trávila nejvíce času. Seznámili jsme se díky organizaci SUAPS, která se věnuje sportovním aktivitám v Nice. Respondenti tvoří součást větší skupiny studentů, s nimiž jsem pravidelně hrála beach volleybal. Výsledný výběr respondentů byl však z mé strany zcela náhodný. Závisel především na míře motivace se na výzkumném projektu podílet. Z počátku byli vizí interviewa nadšeni všichni členové skupiny, po čase však zájem některých opadl, což následně vedlo ke specifikaci výsledného vzorku.

Oslovování respondentů bylo usnadněno tím, že jsem sama vystupovala jako studentka erasmu. Seznámila jsem se tak s velkým množstvím studentů. Pro účely mé práce se mi však zdálo nejvhodnější požádat o pomoc studenty, s nimiž jsem trávila nejvíce času. Jednalo se o skupinu čítající 14 osob, s nimiž jsem pravidelně hrála beach volleybal. Pokud bych tedy měla charakterizovat výběrovou strategii, použila jsem výběru účelového (J.Hendl, 2005). Z počátku jsem dostala pozitivní odpovědi od všech studentů, s postupem času však našení některých některých opadlo. Podařilo se mi však získat souhlas k rozhovoru od devíti osob, díky nimž jsem mohla výzkum úspěšně zrealizovat.

Jsem si vědoma skutečnosti, že já sama tvořím součást této skupiny. Touto skutečností se budu podrobněji zabývat v kapitole věnované kvalitě výzkumu.

Je také nutné reflektovat skutečnost, že z důvodu velikosti a národnostnímu složení vzorku není možná rozsáhlejší generalizace. Ačkoli se mi na základě pozorování podařilo získat jakousi obecnou představu o tom, jak se studenti adaptují v novém prostředí, charakter a množství sebraných dat mi však takovou generalizaci neumožňuje.

Zkoumaný vzorek, jak již bylo zmíněno, čítá sedm informátorů. Všichni přijeli do Nice v rámci studijního programu Erasmus. Jedná se tedy o studenty vysoké školy ve věku 20-26 let. Obor studia je poměrně rozličný, většinou se však jedná o studenty s humanitním zaměřením. Všichni pochází ze zemí Evropské Unie. Jedná se o tři Italy, dva Němce, jednu Rakušanku a jednu Španělku. Co se genderového složení týče, většina respondentů je ženského pohlaví (pět), zbytek tvoří muži (dva). Všichni respondenti přijeli do Nice koncem srpna 2012 a setrvali zde minimálně deset měsíců, do června 2013. Během tohoto období každý z nich minimálně jednou navštívil svoji rodnou zemi, v období vánočních svátků. Všichni byli během svého pobytu dobře finančně zajištěni, a to jak díky státní podpoře ve formě stipendia, tak díky finanční podpoře rodičů. Žádný z nich netrpěl rodinnými problémy, čtyři respondenti však měli rozvedené rodiče. Všichni také minimálně jednou v minulosti opustili svou zemi, většinou však pouze jako turisté, v doprovodu svých rodičů. Pouze dva respondenti měli dřívější zkušenost s pobytem v zahraničí bez rodičů. Co se jazykových kompetencí týče, většina studentů (pět) byla schopná se domluvit ve francouzštině již při příjezdu (úroveň B1/B2); jeden respondent se jazyku sice pasivně učil, ale nikdy jej nepropraktikoval (úroveň A2/B1) a jedna respondentka jazyk neovládala vůbec (A1). V době, kdy probíhaly rozhovory však již všichni dosahovali minimálně úrovně B1.

Pro lepší orientaci jsem vytvořila následující přehled, kde uvádím bližší informace o každém respondentovi.

Respondent č. 1

jméno: Florian
věk: 21 let
národnost: německá
místo předchozího pobytu: Mnichov
studijní obor: Vysoké učení technické
úroveň jazyka při příjezdu: B1
motivace: zdokonalení jazykových kompetencí

Respondent č. 2

jméno: Lena
věk: 21 let
národnost: německá
místo předchozího pobytu: Tübingen
studijní obor: Lékařská fakulta
úroveň jazyka při příjezdu: B1
motivace: zkonalení jazykových kompetencí, studijní přínos

Respondent č. 3

jméno: Anna
věk: 22 let
národnost: italská
místo předchozího pobytu: Torino
studijní obor: Lékařská fakulta
úroveň jazyka při příjezdu: B1
motivace: zdokonalení jazykových kompetencí

Respondent č. 4

jméno: Féderica
věk: 21 let
národnost: italská
místo předchozího pobytu: Chieri
studijní obor: Humanitní studia - antropologie
úroveň jazyka při příjezdu: A1
motivace: poznání nové kultury

Respondent č. 5

jméno: Mark
věk: 22 let
národnost: italská
místo předchozího pobytu: Torino
studijní obor: Právnická fakulta
úroveň jazyka při příjezdu: B1
motivace: zdokonalení jazykových kompetencí, zkušenost

Respondent č. 6

jméno: Anna
věk: 21 let
národnost: Španělka
místo předchozího pobytu: Madrid
studijní obor: Pedagogická fakulta – obor: cizí jazyky: angličtina, francouzština a němčina
úroveň jazyka při příjezdu: B2
motivace: zdokonalení jazykových kompetencí, poznání francouzské kultury

Respondent č. 7

jméno: Christine
věk: 22 let
národnost: rakouská
místo předchozího pobytu: Vídeň
studijní obor: Pedagogická fakulta – obor: cizí jazyky: angličtina, francouzština
úroveň jazyka při příjezdu: B2
motivace: zdokonalení jazykových kompetencí, poznání nové francouzské kultury

3.4. Techniky sběru dat

Pro komplexní zachycení problematiky jsem použila dvě různé metody sběru dat. Jednak se jedná o zúčastněné pozorování jednak o hloubkové polostrukturované rozhovory. Kombinace těchto dvou technik mi umožnila nejen detailně prozkoumat, ale také pochopit zkoumaný jev.

Díky pozorování jsem získala obecný náhled na průběh adaptace. Viděla jsem, jak se studenti chovají v daných situacích, jak řeší určité problémy, jak navazují kontakty s ostatními, jak se v novém prostředí orientují a další. Pomohlo mi také s verifikací informací, které mi respondenti sdělili v rozhovorech. V neposlední řadě to umožnilo určitou míru generalizace, jelikož se mi dostalo srovnání jejich reakcí s reakcemi ostatních studentů, kteří tvoří část zkoumaného vzorku.

Samotné rozhovory mi zas poskytly subjektivní reflexi na adaptační proces. Zjistila jsem tak, jaké problémy studenti považují za klíčové, jaké jim působily největší obtíže, co si představují pod pojmem adaptace a další. V neposlední řadě obsahovaly také cenné poznatky a připomínky k celému výzkumu, což značně zvýšilo jeho kvalitu.

3.4.1. Zúčastněné pozorování

Zúčastněné pozorování, tedy metoda, při níž se výzkumník účastní na denních aktivitách, rituálech a interakcích v životě pozorované skupiny lidí (DeWalt dle Heřmanský, pnp), tvoří tak trochu stavební kámen výzkumu.

S pozorováním jsem začala jsem hned po příletu, tedy 30.8.2012 a průběžně jsem si vedla písemné poznámky až do konce února 2013. Proces jejich vedení se však během mého pobytu prošel jistým vývojem, který je nutný reflektovat. Z počátku jsem si pravidelně vedla terénní poznámky, které jsem následně po včerech přepisovala do počítače. Tento proces jsem opakovala téměř každý večer po dobu prvních čtrnácti dnů. Začátkem třetího týdne jsem se rozhodla techniku pozměnit. To především z důvodu časové náročnosti přepisů a častého opakování terénních poznámek. Následných 5 měsíců jsem tedy terénní poznámky přepisovala vždy na konci týdne, kdy jsem si vytvořila jakousi „výslednou zprávu“ všeho, co se za onen týden událo.

Je také nutné zmínit, že terénní poznámky nebyly jediným zdrojem, z něhož jsem čerpala. Vedle zápisů z terénu jsem se inspirovala informacemi zveřejněnými podpůrnými organizacemi, především ESN (Erasmus Social Network), stejně jako informacemi vyskytujícími se na sociálních sítích. Největším doplňkovým informátorem pro mne byl facebook. Zjistila jsem, že studenti věnují spoustu času sdílení nemalého množství svých zážitků, emocí a fotografií právě v tomto virtuálním prostoru.

Součástí výsledného dokumentu byl i odstavec shrnující moje vlastní pocity, myšlenky a dojmy. V případě nutkání okomentovat nějakou z událostí jsem se takovému počínání nebránila. Všechny své emocionálně zabarvené komentáře jsem však stylově oddělila od zbytku textu kurzívou.

Je nutné reflektovat skutečnost, že má pozice členky skupiny do jisté míry ovlivnila charakter sesbíraných dat. K největšímu úskalí patřilo tzv. „výběrové vnímání“, od kterého bylo velmi těžké ba dokonce nemožné se odpoutat. Já sama v roli výzkumnice jsem se zároveň podílela na selekci sesbíraných dat. Poznámky tedy zdaleka nezachycují vše, co jsem viděla, či slyšela. Po celou dobu výzkumu jsem se však snažila mít na paměti výzkumné otázky, což mi zachycují to, co jsem ohodnotila jako výzkumu prospěšné. Tedy především informace týkající se každodenního života studentů erasmu a jeho případné proměny v čase. Sledovala jsem tedy: *jak studenti se orientují v prostředí, jakým způsobem vyhledávají potřebné informace, jak řeší možné komplikace, s kým se stýkají a jakým způsobem taková konverzace probíhá, jak a s kým tráví svůj volný čas a především jak se tyto a další činnosti v průběhu pobytu proměňují.*

3.4.2. Polostrukturovaný rozhovor

Během výzkumu jsem provedla sedm hloubkových polostrukturovaných rozhovorů, jimž předcházeli dvě pilotní studie. Respondenty těchto studií jsem předem osobně neznala. Jejich hlavním účelem bylo ověřit si, jak respondenti reagují na mnou pokládané otázky a s ohledem na výzkumný cíl je patřičně dopravit. Obě studie hodnotím jako velmi přínosné. Díky nim jsem nabyla sebejistotu, získala jsem základní orientaci v mnou pokládaných otázkách i v reakcích respondentů a byla jsem tak mnohem lépe připravena na rozhovory reálné.

Během rozhovorů byly zkoumány tři hlavní oblasti: motivace a příprava na pobyt, kulturní změna a charakter vztahů v novém prostředí. Tyto oblasti byly dále zkoumány vždy v určitém časovém období: doba před příjezdem, první měsíce v novém prostředí, po 5 měsících strávených v hostitelské zemi. Díky motivační části a informacím týkajícím se přípravy na příjezd, stejně tak jako základním demografickým údajům, jsem získala představu o tom, s jakými předpoklady jedinec do země přijel. Jádrem výzkumu však tvořilo srovnání následujících dvou témat, tedy kulturní změna specifikovaná způsobem, jakým se respondenti vyrovnávali s pobytem v nové kultuře a jejich vlastní percepci této změny. Na základě získaných dat se pokusím odhalit jaké adaptační strategie jedinci zvolili a jak jim tyto strategie pomohly v následném „zabydlení se“. Orientační seznam pokládaných otázek v české verzi je k nahlédnutí v příloze (Příloha č. 5).

Všechny rozhovory proběhly koncem ledna či začátkem února, tedy minimálně po pěti měsících strávených v hostitelské zemi. Vycházejí z charakteristiky fází kulturního šoku (str. 19) se respondenti tou dobou nacházeli ve fázi třetí, přizpůsobení se (adjustment). Tou dobou již měly dávno vyřešené základní existenční otázky („*Kde budu bydlet? Bude mi stačit stipendium nebo budu muset pracovat? S kým se tu budu bavit? Budou mi rozumět? A co když ne?*“). Jejich pobyt v zahraničí nabyl určitého stereotypu. Věděli tedy kde jsou, proč tu jsou a s kým tu jsou. Díky této jistotě vykazovali během rozhovorů mnohem větší pohodu a klid. Nepopírám však, že načasování výzkumu může mít dopad na výsledky mé práce. Názory respondentů mohou být ovlivněny aktuálními událostmi. Tohoto úskali jsem si plně vědoma, a proto budu veškeré závěry vztahovat k tomuto časovému období. .

Celá interview byla nahrávána na diktafon a následně doslovně přepsána do počítače. Při transkripci jsem zachovala originální jazyk, tedy francouzštinu, úseky rozhovorů, které jsou pro mou práci důležité jsem však přeložila do češtiny²³. Následní kódování a analýza již probíhala v jazyce českém. Respondenti byli o nahrávce informováni ještě před začátkem rozhovoru, kdy

---

²³ Přeložené úseky jsou v originálním textu barevně označeny. Překládat celé rozhovory považuji za zbytečné, jelikož se respondenti občas odklonili od tématu. Takové informace tedy nejsou pro můj výzkum stěžejní.

jsem jim také vysvětlila celý průběh procesu a následné zpracování informací. Stejně tak jsem je požádala o svolení použití informací z nahrávek. Se získáním souhlasu jsem neměla velký problém, ba naopak. Někteří studenti mne dokonce požádali, zda bych jim celé interview nemohla následně zaslat. Potěšena takovým zájmem jsem jim navrhla druhé setkání, při němž mohli reflektovat a rozvynout poznatky z rozhovoru prvního. Bohužel se mi však nepodařilo sehnat reflexi od všech respondentů, z toho důvodu nebudu tato data ve své práci brát v potaz.

Všechny rozhovory probíhaly ve velmi přátelském duchu, což bylo pozitivně ovlivněno kamarádským vztahem mezi mnou a účastníky interview. Odehrávaly se v prostorách, které si oni sami zvolili. Většinou se jednalo o jejich aktuální bydliště. V jednom případě jsme se sešli v areálu školy. Rozhovory trvaly přibližně hodinu a půl, z toho nejkratší měl 50 minut, nejdelší 102 minut. Po celou dobu panovala přátelská atmosféra. V prvních pár minutách byla sice patrná jistá nervozita, ta však po prvních pár otázkách zcela odezněla. Na otázky respondenti odpovídali bez problému, často dokonce vykazovali velkou míru zaujetí nad probíraným tématem. Každý z nich se mohl předem seznámit s hlavními tematickými okruhy a pokládanými otázkami. Během rozhovoru je tak nečekalo žádné překvapení. Otázky byly poté pokládány během předem určené struktury. Jejich jednotlivé pořadí a formulace však byly dosti variabilní a individuálně přizpůsobení každému jednotlivci.

Volbu jazyka jsem taktéž nechala na respondentech. S ohledem na mé jazykové kompetence jsme se však omezili na použití francouzštiny a angličtiny. K mému překvapení mě však všichni respondenti požádali o provedení rozhovorů ve francouzštině i přes fakt, že s ní někteří stále ještě trochu bojovali. Ve vyjimečných případech jsem použila jazyk anglický. Jednalo především o chvíle, kdy respondenti nepozorovali položené otázky. Přesto, že jsem zpočátku měla jisté obavy z možných komunikačních obtíží, musím podotknout, že rozhovory proběhly bez větších problémů.

Hlavním úskalím rozhovorů se k mému velkému překvapení stal právě jejich neformální charakter. Díky přátelské a uvolněné atmosféře, která v místnosti panovala, se čas od času respondenti rozpovídali a poněkud myšlenkami ubíhali od tématu. V některých případech měli dokonce tendenci zapomínat odpovědět na položené otázky. Pro minimalizování negativních efektů jsem v průběhu interview měla neustále po ruce jejich orientační seznam.

3.5 Etika výzkumu

Výzkum jsem prováděla v souladu s 4 etickými pilíři: dobrovolné participace, důvěryhodnosti, neublížení a správnosti a integrity (Ezzeddine, Heřmanský, Novotná, Seidlová, Šťovičková, Vaňková, Etika ve společenskovedním výzkumu, pnp.)

Již od svého příjezdu jsem všechny informovala o své roli výzkumnice. Tento fakt mi značně usnadnil následné vedení poznámek. Díky tomu, že všichni zúčastnění znali můj záměr, s ochotou akceptovali častou přítomnost malého zápisníku a propisky. Terénní poznámky jsem následně převedla do elektronické podoby a uložila je do zaheslovaného textového dokumentu, čímž jsem zabránila náhledu informací nepověřenými osobami.

Během vedení rozhovorů jsem dodržovala procedurální etiku, všechna data tedy jsou tedy sebrána v souladu se zákonem o ochraně osobnosti (§11-17 zákona č. 40/1964 sb) a se zákonem o ochraně osobních údajů (zákon č. 101/2000 sb) (Ezzeddine, Heřmanský, Novotná, Seidlová, Šťovičková, Vaňková, Etika ve společenskovedním výzkumu, pnp.). Z tohoto důvodu uvádím v popisu respondentů pouze jméno, věk, obor studia a rodné město. Při rozhovorech jsme se věnovali spíše tématům obecným, pokud však došlo na téma osobního charakteru, snažila jsem se zachovat řádné dekovéum.

Stejně tak tomu bylo i v praxi, kdy jsem se stala svědkem nějaké delikátní situace, například při hádce dvou studentů. V těchto případech jsem se snažila zachovat maximální reflexivitu a profesionální přístup.

3.6. Analýza dat

Pro práci s daty jsem zvolila techniku otevřeného, kdy: *je text jako sekvence rozbit na jednotky, těmto jednotkám jsou přidělena jména a s takto pojmenovanými (označenými) fragmenty textu poté výzkumník dále pracuje.*“ (R. Švaříček, K. Šed'ová, 2007, str. 211). Přepsané rozhovory jsem nejprve rozdělila na jednotlivé úseky, segmenty. Často se jednalo o část odpovědi nesoucí stejnou myšlenku, jimž jsem poté přiřadila jednotlivé kódy. Během samotného kódování jsem využila 4 typy kódů. Prvním z nich jsou kódy strukturální, které měly za úkol zevšeobecnit prezentované myšlenky a umožnit tak následnou identifikaci opakujících se témat. Druhým typem jsou kódy popisné, které, jak již název napovídá, vystihují to, co daný úsek říká. Třetím typem jsou kódy charakteru interpretativního, které často rozvíjí informaci “*co*” o poznatek “*proč*” či “*jak*”. Posledním typem jsou kódy nesoucí časovou informaci “*kdy*”, které mi pomohly neztratit přehled o tom, do kterého období daná informace spadá. Následně využívám techniky “vyložení karet, kdy z kategorií, objevených během kódování, sestavuji analytickou kostru příběhu týkající se adaptace zahraničních studentů (R. Švaříček, K. Šed'ová, 2007).

3.6.1. Analytická kostra příběhu

V této kapitole představím analytickou kostru příběhu. V analýze dat jsem se opírala o základní teoretické poznatky, které mi pomohly nejen při specifikaci výzkumných otázek, ale také při selekci sebraných dat. Při jejich analýze jsem se poté zaměřila především vývoj adaptace podmíněnou třemi determinujícími faktory: osobností jednotlivce, rozměrem kulturní změny a sociální podporou. V závěru této kapitoly shrnu nejdůležitější poznatky a navrhnou možnosti prohloubení mé práce o další výzkumy.

3.6.1.a) Charakter respondentů

Existuje mnoho faktorů ovlivňujících psychologickou a sociokulturní adaptaci jedince. Inspirována studií Y. Y. Kimové jsem se ve svém výzkumu zaměřila na tak zvaný adaptivní potenciál, tedy vlastnosti jedince, které mu pomáhají se zabydlením se do nového kulturného prostředí (Y.Y. Kimová, 2001)

Jak se ukázalo, erasmus studenti jsou často osobami zvědavými a toužícími po poznání. Již jen samotný fakt, že se rozhodli vyjet vypovídá o velké míře odhodlání a nebojácnosti. Z rozhovorů pak také vyplývá, že jsou všichni obdařeni vysokou komunikativností, stejně tak jako jako zvýšenou snahou nesoudit ostatní dle národnosti.

„Snažila jsem se vždy být otevřená vůči všemu, co přišlo. Být vnímavá a chápavá a přijmout chování ostatních.“ (rozhovor Christine)

Míra adaptability jedince však nezávisí pouze na osobnosti jedince. Jako uvádí Kimová, dalším velkým determinátorem je osobní motivace. *„Motivace k adaptaci velmi ovlivňuje způsob, jakým jedinec vnímá nové prostředí a vztahy v něm vytvořené (Y.Y.Kim, *Becoming intercultural*, Sage Publications, 2001, str. 109)“*. Motivace jednak tvoří jakousi základní pohonnou sílu k odjezdu jednak také velmi ovlivňuje samotný způsob a charakter pobytu v hostitelské společnosti.

Jak se ukázalo, všichni studenti Erasmu oplývají velmi silnou motivací. Mnoho z nich dokonce uvádí, že poznání nového prostředí a zdokonalení jazyka patřilo k hlavním důvodům výjezdu.

„Přijela jsem hlavně kvůli jazyku. Ale pak také kvůli poznání kultury. A nesmíme zapomenout na studijní důvody.“ (rozhovor Lena)

Ačkoli se zprvu zdálo, že motivace bez pochyb hrála významnou roli ještě před odjezdem, druhotná analýza dat prokázala, že právě díky ní se studenti v průběhu pobytu mnohem více snažili pochopit nová kulturní pravidla a naučit se řádně jazyku země, což vedlo k urychlení procesu adaptace.

„A tak jsem využila situace a trénovala svůj jazyk. Vždy jsem hledala příležitosti k tomu mluvit ve francouzštině. Takže jsem je poslouchala a pak jsem se snažila opakovat, co říkaly a jak to říkaly.“ (rozhovor Christine)

3.6.1.b) Kulturní změna

Příjezd do nového prostředí – počáteční šok

Jak se ukázalo samotný příjezd a týdny pobytu v nové kultuře jsou zážitkem velmi silným a intenzivním. Pro mnoho studentů je odjezd na Erasmus velkým mezníkem. Poprvé opouští svoji rodinu a vrhají se do nového prostředí, kde budou odkázáni jen sami na sebe²⁴. Během prvních pár dní se pak vypořádávají s velkým množstvím stresu a s ním spojených emocí. Pocity napětí a nadšení z příjezdu střídají pocity nejistoty, tísně a strachu z neznáma. Hladina stresu je ještě posílena o fakt, že právě v těchto dnech je na studentovi na bedra naloženo množství administrativních a dalších požadavků. Student má v těchto dnech také pocit, že je odkázán sám na sebe. Právě toto spojení samoty, nejistoty a stresu tvoří z prvních pár dní skutečně unikátní a psychicky náročné období.

„Pamatuju si ale první noc tady. Ta byla těžká. Hodně jsem plakala. Stejně tak začátek pobytu byl těžký. Co si pamatuju tak první dva týdny jsem se cítila hodně sama a nejistá.“ (rozhovor Anna)

„No nebylo to nic moc. To proto, že když jsem přijel, tak ještě nezačala škola. No a tak jsem byl hodně sám. A to také kvůli tomu, že jsem si zvolil bydlet sám. No opravdu jsem měl ze začátku hodně problémů. Neznal jsem tu nikoho a cítil jsem se osamoceny.“ (rozhovor Mark)

Z prvotní analýzy rozhovorů se potvrzuje prožívání pocitů samoty a tísně. Možným posilujícím faktorem však nemusí být pouze odkázanost sama na sebe či množství administrativních povinností, ale také jistá míra nepřipravenosti. Studenti často očekávali zcela jiný průběh prvních pár dní.

---

²⁴ Alespoň tak to studenti vnímají. V reálu však zdaleka sami sa sebe odkázáni nejsou. Je jim poskytnuto nmalé pomoci jak ze strany rodičů a blízkých, tak i ze strany univerzit (domácí i zahraniční).

„První dny tady...a to skutečně mluvím o dnech, ne o měsících, hlavně tedy první noc po tom, co moje mamka odjela, jsem se cítila hrozně sama a opuštěná. Hodně mě to překvapilo, protože jsem to nečekala. To proto, že jsem na tohle čekala tak dlouho a nemyslela jsem, že to bude tak náročné. Že nakonec, když jsem konečně ve Francii, tak se budu cítit tam mizerně. Říkala jsem si : « co se to děje ? Proč si tak smutná ? Však jsi po tomhle prahla, ne ? » (rozhovor Federika)

Velmi častou reakcí na tento prvotní šok byla snaha navodit domácí atmosféru pomocí výzdoby nového prostředí a praktikováním zaběhlých zvyklostí. Ačkoli se studenti v rozhovorech o takových praktikách nezminili, z pozorování se ukázalo, že se každý drží „toho svého“. V průběhu výzkumu jsem navštívila všechny respondenty u nich „doma“ a povšimla jsem si, že každý si s sebou do Francie přivezl jisté talismany, které jim pomohly vyrovnat se s novým prostředím.

„Tak jsem se šla podívat k Markovi a ke Christine. Oba mě vřele přijali, Mark mě dokonce pozval na večeři. Jak jinak než těstoviny. Musím však podotknout, že jsem se nemýlila. Oba mají svůj pokoj vybavený mnoha maličkostmi, které si přivezli z domova a které pro ně mají velký význam. Pro Marka tomu tak byly například tři sošky Elvise Presleyho, které dostal od své bývalé přítelkyně. Christin měla naopak malý polštářek, který dostala darem od kamarádů. Bylo na něm spoustu podpisů a kresbiček. Všechno bylo napsané v němčině. Když jsem se zeptala, k jaké příležitosti jej obdržela, řekla, že je to pomaturitní dárek od spolužáků.“ (pozorování 15/10/2013)

K té nejvýznamější však patřil zvýšený kontakt s rodinou a blízkými. Studenti se k němu často uchýlovali prostřednictvím sociálních sítí (facebook či skype) nebo mobilního telefonu. Jak se mi několik z nich během rozhovorů svěřilo, právě díky sociálním sítím, facebooku převážně, se najednou cítili jako doma. Virtuální prostor jakoby smazal překročené kilometry. Díky moderním technologiím mohli nejen slyšet, ale i vidět své blízké v reálném čase.

„No, nemohla bych přežít bez fb. To proto, že je to hlavní způsob kontaktu s Vídni. Takhle stále vím, co se kde děje. Co tam dělají. A oni naopak mohou zůstat v kontaktu se mnou. Takhle můžeme pořád zůstat tak trochu pospolu.“ (rozhovor Christine)

„Pamatuju si, že jednou, když jsem byla skutečně hodně smutná kvůli stáži a tak nějak kvůli všemu tady, když mě totu všechno hodně stresovalo, tak jsem si zavolala se svojí kamarádkou z Říma, Larou, která je mi skutečně velmi blízká.“ (rozhovor Anna Italka)

Jak již uvedla Y.Y. Kimová, podpora nejbližších hraje velmi významnou roli v percepci pobytu (Y.Y. Kimová, 2001). Mimo rodinu a blízké studenti často také často využívali služeb ENS, která se zaštiťuje nově příchozí a dodává jim cenné rady a podporu.

Všichni respondenti ESN dříve či později kontaktovali a pravidelně se účastnili pořádaných společenských akcí. Ze začátku byla jejich účast skutečně vysoká, s časem však radikálně opadla. Možným důvodem bylo navázání bližších kontaktů, tím pádem ztrátě potřeby nové sociální interakce, ale také změnou názoru na způsob organizace ESN. Jak respondenti uvádí, ze začátku jejich práci hodnotili velmi kladně. Právě díky organizaci se jim podařilo navázat stabilnější přátelské vztahy s dalšími studenty a posílit tak míru „zabydlení se“.

„Jo bylo to skutečně super. Alespoň jsem nebyla úplně sama. Hned jsem poznala nové lidi a všichni byli moc sympatičtí“ (rozhovor Lena)

„Jo, to zas jo. Ono na začátku mi třeba hodně pomohli. Protože jsem díky nim poznala hodně lidí a organizátoři ti pomohou s nalezením dobrého ubytování atd. Ale po chvíli jejich pomoc přestaneš potřebovat.“ (rozhovor Mark)

Prvotní šok však nemusí potkat všechny studenty. Jsou o něj často ochuzeni například ti, kteří do země přijedou v doprovodu rodičů. Díky skutečnosti, že v průběhu prvních pár dní nejsou odkázáni jen sami na sebe, se míra stresu radikálně sníží. Prožitek z těchto prvních pár dní pak nabude zcela jiného charakteru.

„No když jsem přijela, byla se mnou i rodina. A celý první týden jsme strávili společně. Pro mě to bylo skoro jako na prázdninách. ....tehdy jsem si neuměla úplně představit, že bych tu bydlela. Protože jsem byla stále s nimi v tom apartmánu. Byly to pro mě stukečně prázdniny.“ (rozhovor Lena)

Fascinace prostředím

Jak již předchozí kapitola naznačuje, prvotní šok není ani zdaleka nutnou podmínkou pobytu. Existuje velké množství studentů, kteří se mu vyhnou. Avšak i u těch postižených však nemá dlouhého trvání. Studenti brzy zjistí, že pobyt není ani zdaleka tak velkým strašákem, jak se zdálo. Hned po příjezdu vyhledají buď pomoc ESN nebo jim je přidělen zahraniční koordinátor, který jim, stejně jako členové skupiny, pomáhá se školní administrativou a dalšími nutnými úkony. Poskytuje jim také cenné rady, co se každodenního života v novém městě týče. Někteří koordinátoři jsou dokonce tak obětaví, že studentovi s prvotním zařizováním osobně pomohou.

„No první, co jsem udělala je, že jsem zkontaktovala svého koordinátora“..... „když jsem měla otázku, tak jsem se ho zeptala, co a ja udílat. Vždy mi říkal, a se ptám. Dost často mě i sám kontaktoval. No a když jsem měla nějaké potíže, tak pomohl je vyřešit.“ (rozhovor Christin)

Díky participaci druhé osoby na jejich každodenním životě se u studentů počáteční deziluze pomalu proměňuje v období, které bylo K. Obergem výstižně označeno jako „líbánky“ (honeymoon). Toto období je spojeno s dočasnou úlevou až euforickými pocity vyvolanými úspěšným překonáním prvních překážek (K. Oberg, 1960). Studenti o tomto období často hovoří jako o „prodloužených prázdninách“. Nejnutnější administrativu mají zařízenou, ve městě se již začínají orientovat a denně se seznamují s novými přátelskými tvářemi. To vše v nich vyvolává pocit okamžité integrace a zařazení do společnosti.

„První osoby, s nimiž si se tu setkala ? Jaké byly první pocity ? ...

„To začalo hned po příjezdu. Hned jsem se tu cítila adaptovaná, jako doma. Jo, i přesto, že jsem byla sama 1000km vzdálená od domova, nebylo to těch 1000 km, které mi vadily. Ne tady je krásně.“ (rozhovor Anna Španělka)

„Ah ne...no a pak hned první večer jsem poznala nové lidi a následující dny se vyjasnilo, takže jsem mohla jít k moři. Takže jsem skutečně nebyla ani trochu smutná. Byly to pro mě jako prázdniny. Škola ještě nezačala a poznala jsem lidi, které jsem si hned zamilovala.“ (rozhovor Lena)

Problémy spojené s pobytem – kulturní šok

Fáze prvotního opojení netrvá věčně. Po určité době, studenti většinou uvádí 2-3 týdny, se dostaví jakési probuzení do reality doprovázené pocity zklamání. Studenti často zmiňují problémy spojené se začátkem školního roku. Opět musí čelit komplikacím spojeným s administrativou. Často se však také potýkají s nepochopením systému, který jde ruku v ruce s pochybnostmi o jejich jazykové úrovni.

„Jo, protože jsem nevěděla, které kurzy jsou povinné a které nejsou. Nevěděla jsem, co to znamená TD a jaký je rozdíl mezi TD a CM.“ (rozhovor Anna Španělka)

„Ale pamatuji si, že začátek stáže byl pro mě také velmi náročný. Protože nikoho neznáš, máš problémy s jazykem, neznáš zdejší systém....To všechno tě dost stresuje.“ (rozhovor Anna Italka)

Jak je patrné z rozhovorů, se začátkem výuky se opět zvýší míra stresu a znepokojení. Studenti se navíc potýkají se zklamáním z nenaplněných očekávání. Velmi často jsou negativně zaskočeni reakcí místních studentů na jejich pobyt. Jak sami přiznávají, domnívali se, že k nim bude majorita mnohem vstřícnější. Z rozhovorů je patrné, že se někteří pokusili o tak zvanou „vynucenou integraci“. Poháněni touhou po poznání francouzské kultury se na chvíli zcela odprostili od své domácí kultury či svého rodného jazyka a pokusili se zapadnout do společnosti. Namísto vřelého přivítání se jim však dostalo ne příliš pozitivních reakcí. Tyto reakce poté ve studentech vyvolaly pocity rozhořčení a zklamání.

„A pocítil si ze začátku nějaké zklamání ? Pokud ano kdy a proč ?

Lidi, no. To protože oni řekněme vůbec nejsou schopní důvěry. Nejsou přátelští, nebaví se s námi. Dívají se na tebe, jako bys si měla na čele nálepku : « Pozor erasmus! “To mi ze začátku dělalo velké problémy. “ (rozhovor Mark)

„Jo, měla jsem i špatné zkušenosti. A upřímně si myslím, že za to tak trochu můžou sami Francouzi. Myslím, že to ovlivňuje taky fakt, že tady jsem pořád « ta, která je tu navíc ». Jsi někdo, koho tam tak úplně nepotřebují a to v tobě vyvolá pocit uzavřenosti okolí vůči tobě. Což...stojí dost za houbu.“ (rozhovor Anna Italka)

V tomto období se tedy studenti erasmu potýkají se dvěma protichůdnými silami. Jednou je tendence uvolnit napětí a usnadnit si pobyt opětovným navázáním častějších kontaktů s mateřskou kulturou, druhou je stále přetrvávající snaha po „pofrancouzštění“, posílení komunikace s hostitelskou kulturou a stále se opakovaným neúspěchem.

Přijetí statutu erasmu

Ani fáze „líbáněk“ netrvá věčně. Po několika neúspěšných pokusech stát se součástí majority dochází k určitému smíření se s realitou a přijetí svého statutu. Oberg hovoří o tak zvané fázi přizpůsobení se/ adjustment (K. Oberg, 1960). Studenti pochopí, že kontakt s majoritou nelze vynutit, přijmou své postavení ve společnosti i své jazykové kompetence a začnou se tak trochu orientovat sami na sebe a na své zájmy. Uvědomí si také interpersonální distanci mezi jejich domácí kulturou a kulturou hostitelskou, naučí se tuto rozdílnost akceptovat.

Paradoxně právě tehdy nachází to, co tak urputně hledali první měsíce pobytu. Nalézají určitý stereotyp a smíření se se situací s pobytem v terénu. Od vnitřního klidu se následně také odvíjí charakter vztahů s ostatními, který nabude mnohem větší stability a hloubky. Jak studenti sami přiznávají, právě v tomto období se začali cítit „jako doma“.

„Ted' se tu cítím mnohem více jako doma. Lidi jsou ke mě moc milí. Začala jsem tu skutečně žítm poznala jsem lidi kolem, zvykla jsem si na život tady. Pořád je tu co dělat. Mám ted' pravidelné aktivity. Tak například můj orchestr nebo afro tanec. A dokonce i přes víkendy, je tu stále co dělat. Cítím se tu skutečně jako doma.“ (rozhovor Lena)

I před pozitivní vztah k hostitelskému prostředí se však i nadále studenti přiznávají k faktu, že jim stále chybí něco málo z jejich domácí kultury. Tento stesk se však ani zdaleka nerovná tomu, který si prožili na začátku pobytu. V této fázi se jedná spíše o nostalgické vzpomínky, které jim na tváři vyvolávají úsměv.

„A ted' to vím. Až ted', když mi tu chybí. Ale jsou to skutečně jen detaily, co mi chybí. Nic závažného.“ (rozhovor Lena)

3.6.1.c) adaptační strategie – způsob zapojení se do společnosti

Studenti Erasmu se během svého pobytu opětovně snaží začlenit do hostitelské společnosti. Motivováni touhou po poznání jsou ochotni přijmout či napodobit jisté kulturní zvyky. Žádný ze studentů však neměl apriory v úmyslu s hostitelskou společností zcela úmyslu s ní splynout. Volenou adaptační strategií je tedy bez pochyb integrace. Studenti tedy uznávají důležitost poznání zvyků nové kultury, současně si však chtějí stále udržet kulturu původní (J. W. Berry, 2001).

Motivováni touhou po poznání se však nebrání určité modifikaci jejich vlastních zvyklostí. To můžeme vidět například ve způsobu stravování po třetím měsíci pobytu v hostitelské zemi u respondentky Anny:

« Převzala si nějaké zvyky ? »

« Haha včera jsem si udělala ratatouille:-) Ale přiznám se, že jím stále tak trochu po svém. Hodně těstovin. » (rozhovor Anna Španělka)

Vzhledem k tomu, že učení jazyka a nové kultuře patří k hlavním důvodům výjezdu, snaží se studenti již od počátku zaujmout své místo v nové společnosti. Jak již bylo výše uvedeno, k prvním krůčkům patří navázání kontaktu s organizátory ESN, díky nimž se seznámí s dalšími osobami. Snad právě díky předešlému období samoty, či snad díky podobné životní situaci, nabývají tyto nové vztahy velmi brzy intenzivního až intimního charakteru. Noví kamarádi jim poté do jisté míry nahrazují rodinu. Podporují je, dodávají jim sebedůvěru a jistotu.

Ve chvíli, kdy začne výuka však respondenti kontakt s ostatními Erasmus studenty radikálně omezili. Setrvali však i nadále v kontaktu těmi pár vyvolenými, kteří jim přirostli k srdci. Jako hlavní příčinu tohoto jednání vidí ve zvýšené touze zdokonalit se v jazyce doplněné o předpoklad, že přílišná komunikace se členy jejich vlastní etnické skupiny tento proces zpomalí.

« A s ESN trávíš teď hodně času ? »

« No ze začátku ano, protože jsem nikoho neznal. Ale pak jsem to dost omezil. » (rozhovor Florian)

„A co si myslíš o ESN ? Účastníš je jejich akcí ?“

„.....Jediná věc, která je pozitivní je to, co dělali během prvního měsíce, kdy jsme tu byli. Tehdy jsem díky nim poznal ty osoby, s nimiž se teď bavím. »

(rozhovor Mark)

S touhou zdokonalit se v řeči je spojená i touha po rychlé integraci do společnosti. Z tohoto důvodu studenti začali studenty hojně využívat sportovních aktivit pořádaných organizací SUAPS. Tento počín se ukázal jako velmi přínosný. Zatímco ve školních lavicích se totiž potýkali s negativními reakcemi místních, na sportovním hřišti jako by kulturní hranice neexistovaly. Během tréninku se na chvíli všichni na okamžik stali součástí jednoho celku, jednoho týmu, jehož hlavním cílem bylo porazit soupeře. Nezáleželo pak na barvě pleti či na jazykových nedostatcích. Snad právě díky specifitě prostředí se studentům podařilo navázat hlubší kontakty i s místními. Tento úspěch se následně odrazil i v jejich percepci celého pobytu.

Sdílení a pravidelné opakování těchto momentů vrámci tréninku pak pozitivně podporuje navázání nových kontaktů a zvyšuje tak pocit integraci do společnosti.

« Pozitivní ohlasy na SUAPS slyším všude kolem mne. Seznámit se totiž s někým na fakultě je skoro nemožné (tedy s někým jiným než s cizincem). Naopak na sportovním kurzu je to hračka. Jste tam všichni za jedním cílem, a tím cílem je pohyb. Začnete se bavit jen tak z dlouhé chvíle a témat je hned nespočet, třeba hudba, na kterou se cvičí, vaši spoluhráči, profesori ale často také škola a počasí. No a po skončení kurzu se převlékáme a to je další možnost ke konverzaci. Nejlepším faktorem však je, že jste tam sami za sebe. Zatímco ve škole je s vámi ve třídě x dalších studentů erasmu, tady je osazenstvo většinou zdejší. Taže buď Francouzi nebo cizinci, kteří ale studují dlouhodobě ve Francii. Navíc mají mnohem větší zájem poznávat cizí kultury a rádi si nechávají vyprávět naše poznatky a zkušenosti s francouzskou kulturou. Takže tak trochu výhra na obou stranách. » (poznámky z pozorování 13/10/2013)

Závěr :

V této kapitole shrnuji výsledky empirického výzkumu, které následně zasazují do komplexnějšího teoretického rámce prezentovaného v první části práce.

Účastníci programu Erasmus tvoří dnes velkou část populace zastupující studentskou migraci (*The Erasmus Programme – Studying in Europe and More*²⁵). Tento program studentům poskytuje tak zvanou asistovanou migraci. Pomáhá jim tedy nejen s přípravou na pobyt, ale také s prvotní orientací či finančními povinnostmi v hostitelské zemi.

I přes tyto specifické podmínky se však studenti nevyhnou adaptačnímu procesu, který začne probíhat již při prvním kontaktu s novým prostředím. Na základě provedených rozhovorů a uskutečněného pozorování můžeme říci, že průběh adaptace studentů se shoduje teoretickými modely, které mi byly inspirací.

Na adaptaci je zde nahlíženo jako na proces vyrovnávání se se stresovou situací. Samotný proces adaptace můžeme, stejně jako je tomu na diagramu Y. Y. Kimové, „*Diminishing Stress-adaptation-growth dynamic model*“, viz. obrázek č. 4, popsat jako vzestupnou postupně zmenšující se spirálu. V praxi to znamená, že se studentu s nejvyšší mírou stresu potýká hned na začátku pobytu. Časem se hladina stresu snižuje současně s nárůstem pocitu konformity v novém prostředí. Studenti se tak po šesti měsících pobytu nebojí použít termínu „nový domov“, což vypovídá o značné míře „zabydlení se“.

Proces adaptace můžeme rozdělit na čtyři základní fáze prvně představeny K. Obergem. Tyto fáze charakterizujeme jako: fascinaci, frustraci, přizpůsobení se a adaptaci. Každá z nich má své specifické rysy, které se nemění ani v kontextu pobytu s programem Erasmus. K původnímu rozdělení však můžeme přidat ještě tři dodatečné fáze. První z nich je příprava na pobyt, kdy se studenti seznamují s kulturou, informují se o následném průběhu pobytu a často se také účastní jazykové přípravy. Tato před fáze jim pomáhá vstřebet první šok z nového prostředí. Druhou nástavbou je fáze druhotného kulturního šoku, k němuž dochází se začátkem výuky. Studenti se opět dostanou do neznámého prostředí, školních lavic, a musí se na něj znova adaptovat. Poslední fází je návrat do domácí společnosti a tak zvaný reverzní kulturní šok. O této fázi však ve svém výzkumu nepojednávám.

---

²⁵ Dostupné online z: <http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-programme/doc80_en.htm>

Hlavními faktory ovlivňujícími proces adaptace, jak výstižně poznamenal Y. Zhou, jsou: motivace, velikost kulturní změny a charakter sociálních vztahů. Dalšími doprovodnými faktory je samozřejmě nespočet, jako například: kulturní blízkost, osobnost jedince, znalost nové kultury a jazyka, finanční zázemí a další (Y.Y. Kimová, 2001). Z důvodu rozsahu práce jsem se však zaměřila pouze na první tři.

Motivace má na prožívání zahraničního pobytu paradoxní účinky. Není pochyb, že studenty žene kupředu a pomáhá jim tak rychleji pochopit hostitelskou kulturu. Ovšem ve spojení s konečností pobytu v nich vyvolává pocit, že na seznámení nemají dostatek času. Ve snaze adaptační proces ještě urychlit se často uchylují k radikálnímu řešení, omezí kontakt s rodinou a blízkými a zaměří se na komunikaci ve francouzštině. Následně se však potýkají se zvýšeným výskytem nepochopení situace, což vede k nárůstu stresu a nejistoty a následně k opětovnému navýšení kontaktu s rodinou a blízkými.

Samotná kulturní změna jim na druhou stranu přílišné problémy nečiní. Někteří studenti sice referují stesk po domácí kuchyni nebo rozdílném klimatu, většina z nich však cítí nadšení z možnosti prožít si „něco nového“. Ze začátku pobytu se dokonce snaží napodobovat zvyky hostitelské kultury (viz. způsob stravování).

Charakter kontaktů se prokázal jako faktorem nejzásadnějším. Stejně jak podotýká Y. Kimová či Y. Zhou, studenti v průběhu svého pobytu udržují tři druhy kontaktů: se členy domácí kultury (mono-kulturní), se členy kultury hostitelské (bi-kulturní) a s ostatními (multi-kulturní) (Y. Zhou, 2008). Časem se charakter všech třech skupin vyvíjí. Zatímco frekvence kontaktu s blízkými po chvíli opadne, ostatní kontakty pozorují nárůst. Časem se také stanou mnohem stabilnějšími a intenzivnějšími. Z výzkumu však není patrné, do jaké míry se zlepšil charakter bi-kulturních kontaktů. Na základě odpovědí mohu říci, že ačkoli se studenti snaží navázat kontakt s Francouzi, zprvu motivováni hlavně jazykem, málokdy tyto kontakty kvantitativně i kvalitativně předčí kontakt s ostatními studenty Erasmusu.

I přes negativní zkušenosti, spojené především s prvními pár týdny pobytu jsou však studenti s jejich rozhodnutím vycestovat nadměru spokojeni. Sami jsou si vědomi, že chvilkové nepohodlí k vycestování do zahraničí patří a stejně jako budoucí uchazeči o program jsou ochotni jej podstoupit.

Bibliografie:

- Alba R.,: *Beyond the Melting Pot 35 Years Later: On the Relevance of a Sociological Classic for the Immigration Metropolis of Today*, International Migration Review, vol. 34, n° 1, str. 243-279.
- Benedictová, R.: Věda o zvycích, in: Kulturní vzorce, 2003.
- Berry, J.W.: *Cross-cultural Psychology. Research & Applications*. Cambridge, 2002, 2nd Edition. Str. 352-354(W. Berry, 1997, str. 14).
- Berry, J. W.: *Immigration, Acculturation and Adaptation. Applied psychology: An International review*, 1997.46 (1), str. 14
- Ezzeddine, Heřmanský, Novotná, Seidlová, Šťovičková, Vaňková, Etika ve společenskovedním výzkumu, pnp.
- Heřmanský, Techniky sběru dat-pozorování, pnp
- Kassin, S. : *Psychologie*, Computer Press a.s., 2007, str.702
- Kim, Y.Y.: *Becoming Intercultural: An Integrative Theory of Communication and Cross-Cultural Adaptation*, 2001
- Hendl, J.: *Kvalitativní výzkum, Základní metody a aplikace*, Portál, 2005
- Herskovits, M.J.: *Akultura: proces kulturního přenosu. In. Antropologie francouzských společenských věd: Zprostředkování a prostředníci v kultuře*, Cahiers du CeFReS, 1997, No.12, Praha 1997, s. 27-49
- Morgensterová, M., Šulová, L., aj. : *Interkulturní psychologie*, Karolinum, 2009
- Oberg, K.: *Culture Shock : Adjustment to New Cultural Environment*, Practical Anthropology 7, 1960, str. 177-182.
- Parey, M.: *Studying Abroad and the Effect on International Labor Market Mobility: Evidence from the Introduction of Erasmus*, IZA Discussion Paper, No. 3430, 2008.
- Pospíšil, L.: *Kultura. Český lid*, 1993, suplement 80/1993, str. 368–376.
- Proces adaptace, adaptace a integrace, ppt
- Dostupné z: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCoQFjAA&url=https%3A%2F%2Fis.cuni.cz%2Fstudium%2Fpredmety%2Findex.php%3Fdo%3Ddownload%26did%3D39467%26kod%3DOBPS13103&ei=DVXJUbtWBeKc0wWvj4DwDg&usg=AFQjCNFK99FRPp2KvHMDvQAETeT4WFrdGA&sig2=SS0h6nvBH_FV9piwVlaRfA>

- Sheehy, G.: *Spirit of survival*, Bantam, 1987, New York, str. 223-224.
- Švaříček, R, Šed'ová K.: *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*, Portál, 2007.
- Ward, C., Kennedy, A.: *Psychological and Socio-Cultural Adjustment During Cross-Cultural Transitions: A Comparison of Secondary Students Overseas and at Home*, 1993, *International Journal of Psychology*, 28: 2, 129 — 147 (dostupné z : <http://dx.doi.org/10.1080/00207599308247181>)
- Watzlawick P., : *Pragmatika lidské komunikace*, Portál, 2000
- Zhou, Y.Y., Snape, D.J.; Topping, K.; Todman, J.: *Theoretical models of culture shock and adaptation in international students in higher education*, Routledge, Vol. 33, No. 1, 2008, str. 65).
- Závěrečné práce studentů:
- Bárta, O. : *Syndrom Erasmus*, Magisterská diplomová práce, Ústav pedagogických věd Obor Pedagogika
- Jexembayeva, A : *Adaptace kazašských studentů v České republice* Univerzita Karlova, Fakulta humanitních věd, 2010.
- Pelechová, J.: *Adaptace běloruských studentů v Praze*, Univerzita Karlova, Fakulta humanitních věd, 2009.
- Elektronické zdroje:
- Evropská komise, vzdělání a trénink
Dostupné online z: <http://ec.europa.eu/education/erasmus/history_en.htm>
- Turistické informace Nice, dostupné online z:
<<http://www.nice.fr/Tourisme/Decouvrez-Nice/Les-chiffres-cles>>
<<http://www.toutes-les-villes.com>>
<<http://www.toutes-les-villes.com/06/nice.htm>>
<<http://unice.fr/international/organisation-des-relations-internationales-a-luns/actions-internationales>>
<http://media.enseignementsup-recherche.gouv.fr/file/2011/93/4/NI_sup_11_15_199934.pdf>
- The Erasmus Programme – Studying in Europe and More
Dostupné online z: <http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-programme/doc80_en.htm>

Přílohy:

Příloha č. 1

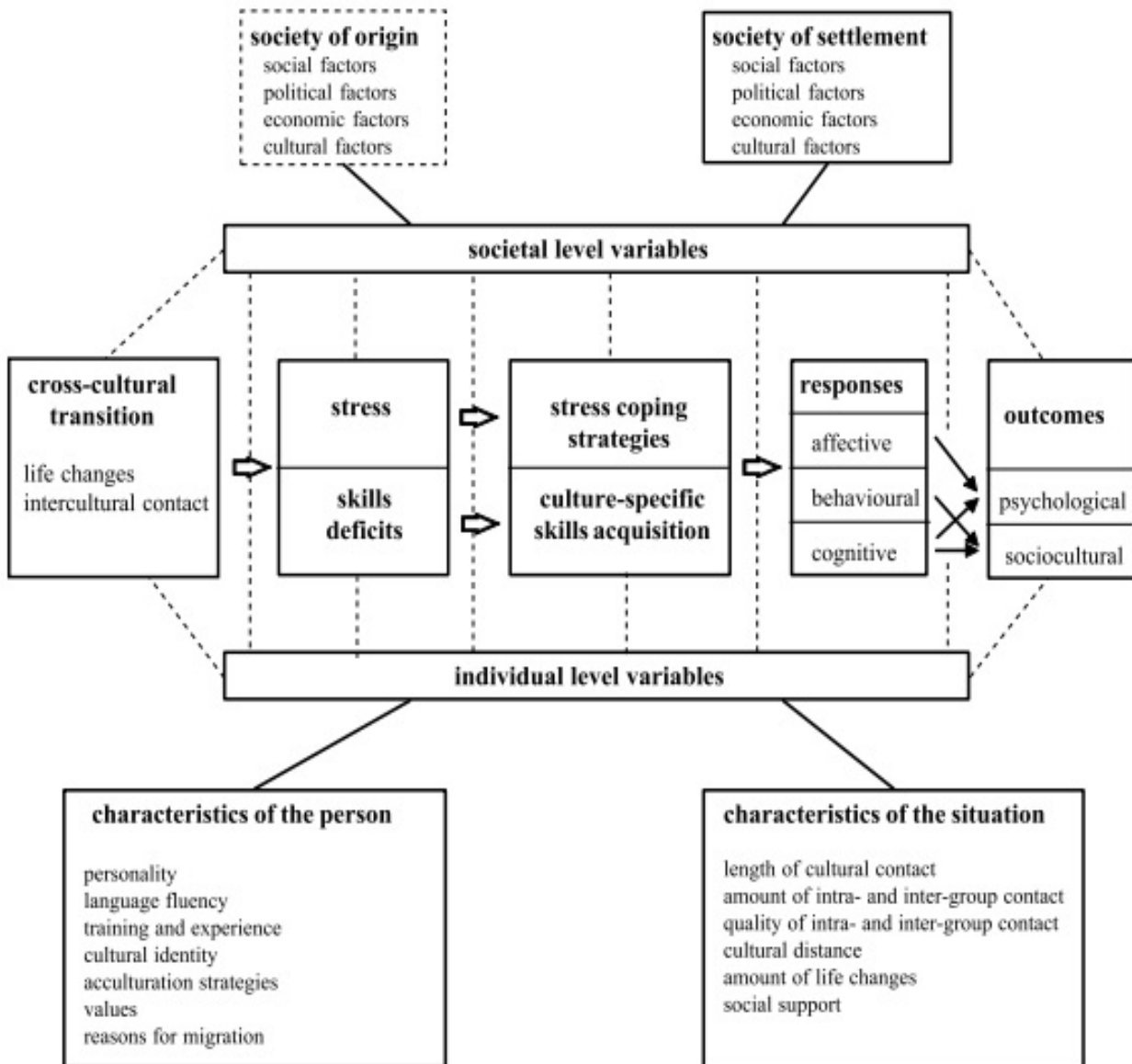

Figure 1. The acculturation process (adapted from Ward, Bochner and Furnham 2001).

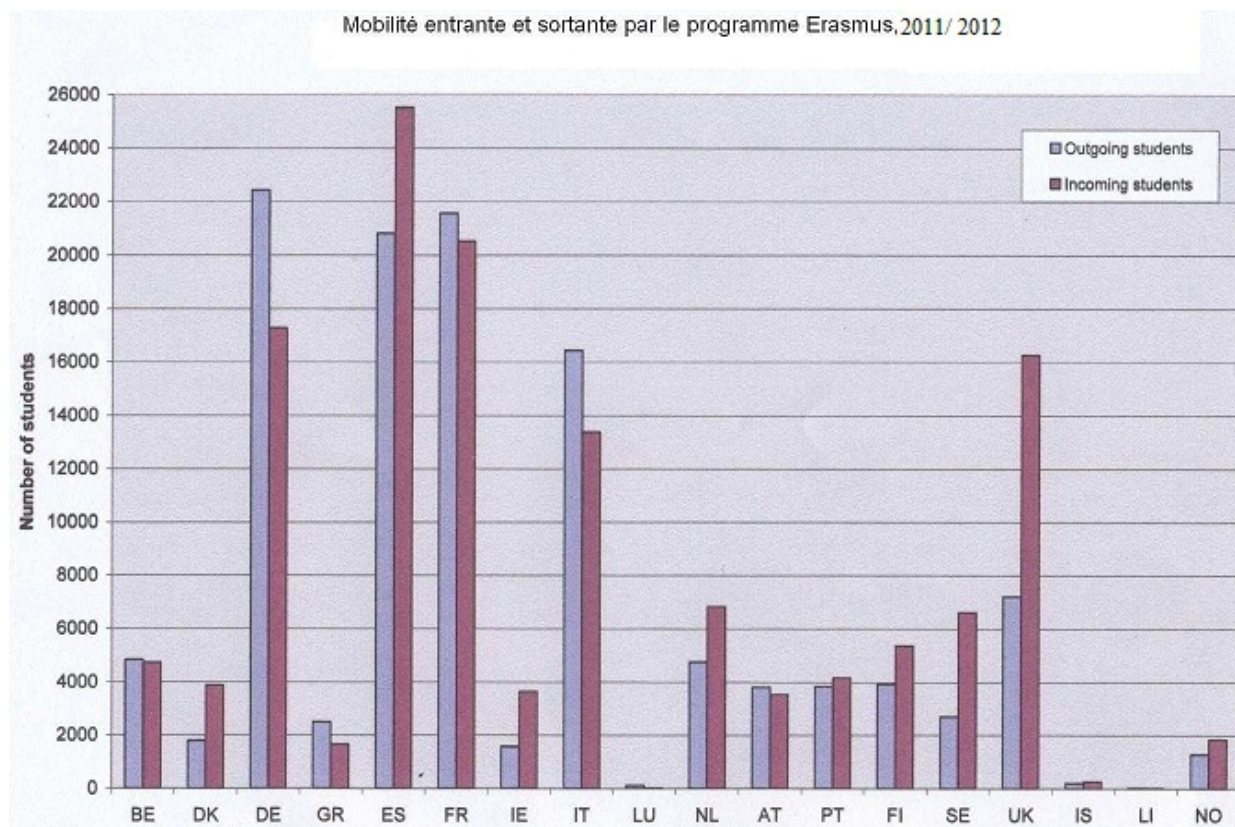
Priloha č. 3.

TABLEAU 6 - Effectifs universitaires en 2010-2011 par université et par académie

Universités et académies	Effectifs totaux	Évolution par rapport à 2009-2010 (%)		Premières inscriptions	Universités et académies	Effectifs totaux	Évolution par rapport à 2009-2010 (%)		Premières inscriptions
		hors stagiaires IUFM	ensemble				hors stagiaires IUFM	ensemble	
Aix I	20 963	-2,5	-6,0	3 695	Metz	13 823	1,7	1,7	3 167
Aix II	20 815	1,6	1,6	3 669	Nancy I	17 566	-2,2	-6,2	3 025
Aix III	21 863	1,2	1,2	3 742	Nancy II	16 806	3,6	3,6	3 752
Avignon	6 665	3,2	3,2	1 756	Nancy-Metz	48 195	0,9	-0,7	9 944
Aix-Marseille	70 306	0,4	-0,8	12 862	Angers	18 922	2,3	2,3	3 548
Amiens	22 243	2,4	-0,9	4 960	Le Mans	10 265	1,5	1,5	2 460
Amiens	22 243	2,4	-0,9	4 960	Nantes	33 182	-0,1	-2,7	6 820
Besançon	19 578	0,2	-1,5	4 007	Nantes	62 369	0,9	-0,5	12 828
Besançon	19 578	0,2	-1,5	4 007	Nice	26 197	0,7	-1,1	5 106
Bordeaux I	9 453	5,0	5,0	1 915	Toulon	9 122	-7,9	-7,9	2 103
Bordeaux II	17 826	-0,4	-0,4	2 696	Nice	35 319	-1,7	-2,9	7 209
Bordeaux III	15 466	1,4	1,4	3 103	Orléans	14 081	-5,8	-11,1	2 992
Bordeaux IV	17 068	-1,6	-6,2	3 140	Tours	21 855	2,8	2,8	4 813
Pau	11 401	1,0	1,0	2 338	Orléans-Tours	35 936	-0,8	-3,1	7 805
Bordeaux	71 214	0,6	-0,6	13 192	Paris I	37 908	3,8	3,8	5 692
Caen	23 921	0,5	-1,4	4 995	Paris II	15 602	2,5	2,5	2 191
Caen	23 921	0,5	-1,4	4 995	Paris III	17 536	3,3	3,3	3 443
Clermont I	15 663	2,5	2,5	2 968	Paris IV	21 086	-8,1	-10,2	3 934
Clermont II	14 021	3,8	1,0	2 942	Paris V	33 209	1,2	1,2	5 072
Clermont-Ferrand	29 684	3,1	1,8	5 910	Paris VI	30 687	3,8	3,8	4 722
Corse	3 820	2,9	2,9	807	Paris VII	26 394	6,7	6,7	3 950
Corse	3 820	2,9	2,9	807	Paris	182 422	2,0	1,7	29 004
Mame-la-Vallée	10 522	-4,6	-4,6	1 962	La Rochelle	7 367	2,9	2,9	1 596
Paris VIII	21 817	-0,7	-0,7	3 580	Poitiers	23 151	-1,5	-3,2	4 406
Paris XII	26 743	-0,1	-6,6	5 100	Poitiers	30 518	-0,5	-1,8	6 002
Paris XIII	21 284	-0,8	-0,8	4 285	Reims	21 119	-1,0	-3,4	4 439
PRES Paris-Est	1 440	14,1	14,1		Reims	21 119	-1,0	-3,4	4 439
Créteil	81 806	-0,8	-3,0	14 927	Brest	17 059	-3,5	-6,7	3 497
Dijon	26 118	-0,5	-2,9	5 084	Bretagne Sud	8 578	4,6	4,6	1 957
Dijon	26 118	-0,5	-2,9	5 084	Rennes I	25 132	1,1	1,1	4 683
Chambéry	11 650	3,2	3,2	2 644	Rennes II	17 836	4,9	4,9	4 642
Grenoble I	15 345	-3,9	-8,2	3 266	Rennes	68 605	1,3	0,4	14 779
Grenoble II	17 636	-1,1	-1,1	3 609	Le Havre	6 914	-0,6	-0,6	1 646
Grenoble III	5 858	5,5	5,5	1 166	Rouen	23 942	1,6	-1,1	5 220
PRES Grenoble	3 377	19,3	19,3		Rouen	30 856	1,1	-1,0	6 866
Grenoble	53 866	0,7	-0,6	10 685	Mulhouse	7 974	1,4	1,4	1 631
Artois	11 404	-9,4	-18,3	2 333	Strasbourg	42 441	2,3	0,5	7 103
Lille I	19 191	4,1	4,1	3 255	Strasbourg	50 415	2,2	0,6	8 734
Lille II	26 000	-2,3	-2,3	4 908	CUFR d'Albi	2 837	4,8	4,8	894
Lille III	18 141	-1,2	-1,2	4 257	Toulouse I	20 108	10,1	10,1	3 601
Littoral	10 848	0,7	0,7	2 266	Toulouse II	21 824	-1,7	-5,1	3 579
Valenciennes	10 186	-3,1	-3,1	2 139	Toulouse III	27 432	1,9	1,9	5 525
Lille	95 770	-1,5	-2,9	19 158	Toulouse	72 201	3,0	1,9	13 599
Limoges	14 074	0,0	-0,8	2 759	Cergy-Pontoise	14 045	-8,5	-19,0	2 816
Limoges	14 074	0,0	-0,8	2 759	Évry-Val-d'Essonne	9 534	2,7	2,7	2 420
Lyon I	32 215	-3,2	-6,3	5 144	Paris X	29 866	1,4	1,4	5 469
Lyon II	28 309	3,3	3,3	5 277	Paris XI	27 307	-0,6	-0,6	4 451
Lyon III	23 138	2,8	2,8	4 161	Versailles-Saint-Quentin	15 142	3,5	3,5	2 976
Saint-Étienne	15 494	9,2	9,2	3 635	Versailles	95 894	-0,3	-2,3	18 132
Lyon	99 156	1,8	0,7	18 217	France métropolitaine	1 412 788	0,8	-0,5	269 227
Montpellier I	22 377	2,2	2,2	3 305	Antilles et Guyane (1)	12 663	-6,9	-9,9	3 292
Montpellier II	14 671	-0,9	-4,4	2 491	La Réunion	11 653	3,0	-0,1	3 750
Montpellier III	17 079	8,3	8,3	3 651	DOM	24 316	-2,4	-5,4	7 042
Nîmes	3 414	4,2	4,2	1 189	France métro. + DOM	1 437 104	0,8	-0,6	276 269
Perpignan	9 842	1,8	1,8	1 687	Polynésie française	3 133	-0,6	-3,4	780
Montpellier	67 383	3,0	2,2	12 323	Nouvelle-Calédonie	2 528	4,5	1,6	645
(1) Les évolutions sont calculées en prenant en compte les effectifs des IUFM des Antilles pour l'année 2009, non encore intégrés à l'université.					COM + Nouvelle-Calédonie	5 661	1,6	-1,2	1 425
					France entière	1 442 765	0,8	-0,6	277 694

Source : MESR DGESIP-DGRI SIES-Système d'information SISE

Příloha č. 4

Kvalitativní výzkum – Adaptace studentů erasmu na nové prostředí v Nice

Orientační seznam okruhů a otázek

1) Osobní informace - prezentace

Kolik je ti let ? Jaké jsi národnosti ? Kde jsi bydlel/a před příjezdem (město/stát) ? Co studuješ ? V jakém si ročníku ? Jaké je zaměstnání tvých rodičů ? Jak by si popsala tvoji zemi (život/obyvatelé/kultura). Máš sourozence (kolik?) Jkdy jsi přijel/a do Nice ? A jak dlouho zde zůstaneš?

2) Před odjezdem (předpoklady)

Již jsi někdy bydlela v zahraničí (Kde ? Jak dlouho ?) Jak často s rodiči cestujete ? Máš rád/a cestování ? Bydlíš sám/sama nebo s rodiči (jak dlouho?) Proč jsi se rozhodl/a přijet na erasmus ? Jak jsi se na příjezd připravoval/a ? Kde jsi vyhledával/a základní informace o programu ? Jaký byl hlavní důvod tvého příjezdu ? Jaká byla tvá úroveň francouzštiny (A2/B1/B2/) ? Jsi finančně podporovaný/a ?

3) První kontakt s hostitelskou společností – první týdny pobytu

A) Popis :

Kdy a jak jsi přijel/a do Nice ? Byl/a jsi sám/sama ? Jak probíhaly první dny ? Jak jsi se cítil/a ? Dělal/a ti něco problémy ? Pomáhal ti někdo ?

B) Kontakt :

Pamatuješ si na svůj první kontakt (kdo) ? Jak k němu došlo ? Jakou řečí jste mluvili ? A další kontakty ? Jakého byly charakteru (národnosti) ? Jak jsi se s nimi cítil/a ? Zůstal/a jsi s nimi v kontaktu (proč) ? Byl/a jsi v kontaktu se svojí rodinou a blízkými ? Ak často ? Jakým způsobem jste se kontaktovali ? Jak často jste se vídali ?

C) každodenní život ?

Jak probíhaly tvé první dny v Nice ? Co jsi dělal/a ? Jak jsi se cítil/a ? Potýkal/a jsi se s nějakými problémy ? Jak jsi je řešil/a ?

D) kulturní šok/reakce

Jak si prožíval/a své první týdny zde ? Chyběl ti někdo/něco (Co ? Proč?) Co si dělal/a proti stesku ? Využíval/a jsi nějaké podpůrné organizace (ESN/SUAPS/CROUS) ? Pomohli ti (proč)? Myslíš, že jsou užitečné (Proč) ?

2) Kontakt s hostitelskou spol. - po 3-4 měsících

A) Popis

Jak vypadá tvůj každodenní život teď ? Jak trávíš tvůj volný čas ? Máš nějaké koníčky (Jak ? Kde jsi k nim přišel/přišla?) S kým trávíš svůj volný čas? Došlo k nějaké změně (Kdy ? K jaké ? Jak ji prožíváš?) Potýkáš se s nějakými problémy (s jakými ? Jak je řešíš?)

B) Kontakty ?

S kým teď trávíš volný čas (národnost) ? Jak často ? Jsi stále v kontaktu s rodiči a blízkými (jak často?) Změnil se okruh přátel během tvého pobytu (Jak ? Proč ?). jak vycházíš s hostitelskou společností ? Máš nějaké francouzské kamarády (Kde si jse potkal/a ? Jak setkání proběhlo ? Změnil se charakter kontaktu? Jak ? Proč ?)

C) Komplikace/ řešení

Jak se tu teď cítíš (integrovane ?) Potýkáš se s nějakými problémy (S jakými, jak je řešíš ?) ? Chybí ti tu něco (co ? Proč ? Změnila se míra stesku ? Jak?) ? Jaká je tvá úroveň jazyka, došlo ke změně (Jaké?) ?

3) Cíl erasmu a jeho naplnění

Myslíš, že jsi úspěšně naplnila svůj cíl ? Jak by jsi svůj pobyt zhodnotil/a ? Přinesl ti erasmus něco nového (co ?) ? Myslíš, že ti erasmus prospěje do budoucna (Jak ? Proč?) Uměl/a by sis představit život v zahraničí ? Doporučil/a by jsi program dalším lidem ?

Příloha č.6